

EKONOMİ, FİNANS, İŞLETME
VE PAZARLAMA ALANINDA
AKADEMİK ÇALIŞMALAR - II

Editör: **Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk ETİ**

ARTİKEL AKADEMİ: 203

Book Chapter

Ekonomi, Finans, İşletme ve Pazarlama Alanında Akademik Çalışmalar - II

Editor: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk ETİ

ISBN 978-625-8088-42-7

Birinci Basım: Ekim - 2022

Ofset Hazırlık: Artikel Akademi

Baskı ve Cilt: Net Kırtasiye Tanıtım ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Gümüşsuyu, İnönü Caddesi & Beytül Malcı Sokak 23/A,

34427 Beyoğlu/İstanbul

Matbaa Sertifika No: 47334

Artikel Akademi bir Karadeniz Kitap Ltd. Şti. markasıdır.

©Karadeniz Kitap - 2022

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

KARADENİZ KİTAP LTD. ŞTİ.

Koşuyolu Mah. Mehmet Akfan Sok. No:67/3 Kadıköy-İstanbul

Tel: 0 216 428 06 54 // 0530 076 94 90

Yayıncı Sertifika No: 52549

mail: info@artikelakademi.com

www.artikelakademi.com

EKONOMİ, FİNANS, İŞLETME VE PAZARLAMA ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR - II

Editör: **Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk ETİ**

YAZARLAR

- *Ahmet KARAHAN*
- *Ali Osman ÖZEKİNCİ*
- *Canpolat KAYA*
- *Eren ÖĞÜTOĞULLARI*
- *Rümeysa MANİSA*
- *Süreyya KOVACI*
- *Teoman AKPINAR*
- *Veli Can BAŞKAR*
- *Yusuf KURT*
- *Zafer AVCI*

İÇİNDEKİLER

1. Bölüm

DOĞA VE DOĞA EĞİTİMLERİNİN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....9

- *Canpolat KAYA*

- *Veli Can BAŞKAR*

2. Bölüm

ALTIN PARA ÇAĞINDAN KARMA DÖNEME

ULUSLARARASI PARA SİSTEMLERİ: EKONOMİK GELİŞME VE

FİYAT İSTİKRARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME19

- *Rümeysa MANİSA*

- *Zafer AVCI*

- *Ali Osman ÖZEKİNCİ*

- *Süreyya KOVACI*

3. Bölüm

BAĞIMSIZ DENETİMDE ÖNEMLİ YANLIŞLIK

RİSKLERİNİN BELİRLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ39

- *Yusuf KURT*

4. Bölüm

2010-2020 YILLARI ARALIĞINDA

TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİĞİN SEYİR DEFTERİ.....55

- *Teoman AKPINAR & Eren ÖĞÜTOĞULLARI*

5. Bölüm

ADİYAMAN ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE

FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN ÖNLİSANS

MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ81

- *Ahmet KARAHAN*

ÖNSÖZ

Ekonomi ve finans işletmelerin temel direğidir. Doğru bir ekonomi ve finans okur yazarlığı sektörel ve küresel bazda doğru konumlanmayı kolaylaştırır.

Ekonomi, Finans, İşletme ve Pazarlama Alanında Akademik Araştırmalar - II başlığını taşıyan bu kitapta, uluslararası para sistemlerinin ekonomik gelişme ve fiyat istikrarı açısından değerlendirilmesi; bağımsız denetimde önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi; Adıyaman organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin önlisans muhasebe eğitiminden beklentileri; Türkiye’de sosyal güvenliğin seyir defteri ile doğa ve doğa eğitimlerinin insanlar üzerinde etkisine dair akademik çalışmalar, siz değerli okurlara sunulmuştur.

- Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selçuk ETİ

1. Bölüm

DOĞA VE DOĞA EĞİTİMLERİNİN İNSANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Canpolat KAYA

*Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Yenişarbademli Meslek Yüksekokulu
canpolatkaya@isparta.edu.tr*

Öğr. Gör. Veli Can BAŞKAR

*sparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Yenişarbademli Meslek Yüksekokulu
velibaskar@isparta.edu.tr*

GİRİŞ

İnsanlar hem doğa ile iç içe olarak hem de dışarıdan izlemek (Ulrich ve Addons, 1981) suretiyle kendilerine psikolojik terapi yapılabilmektedir (Ulrich ve Parsons, 1992). Tarımsal gelir elde etmeyen orta seviyeli gelire sahip kişilerin gelir seviyesinin artması neticesinde bahçe almaları, bahçesi olanların çiçek ve benzeri doğal peyzaj elemanlarını alarak bahçelerini dizayn etmeleri; doğal alanların turistler tarafından daha cezbedici olması (Ulrich ve Parsons, 1992); orman ve park gibi yeşil alanlara yakın gayrimenkullerin daha değerli olması (Gold, 1977) insanların doğaya değer vermelerinden ve ondan fayda sağlamalarından kaynaklanmaktadır.

İnsanların iş stresinden kaçma, sessiz bir ortam arama, doğal alanlarda araştırma yapma, sosyal çevre geliştirme amacıyla doğal alanlara gittikleri tespit

edilmiştir (Wong, 1977).

Ayrıca insanların şehir içinde yer alan doğal alanlarda yaban hayvanlarını ve bitkileri görmekten çok haz duydukları dolayısıyla da bu alanlara sıklıkla gitmek istedikleri bilinmektedir (Dick ve Hendee, 1986). Şehirde yaşayan insanların sahip olduğu bahçelerin sahipleri için bir huzur ortamı oluşturduğu görülmektedir (Dunnet ve Qasim, 1998).

Doğal alanların insan sağlığı üzerindeki etkisi:

Doğal manzaraların insanların stres düzeyini azalttığı tespit edilmiştir (Olms- ted, 1865). Şehir parkları amaçla kurulmuştur (Kendle ve Rohde, 1995). Horti- kültürel terapi adı verilen doğa ile terapide bağımlılıkla mücadelede, ruh hasta- lıklarının tedavisinde ve fiziksel hastalıkların tedavisine destek amacıyla ortaya çıkmıştır (Lewis, 1990).

İnsanların bahçelerini tasarlamaları, bahçelerinde aktivite yapmaları ve seyretmelerinin psikolojik fayda sağladığı bildirilmektedir. Doğayı seyretmenin kalp atışını normal seviyeye getirdiği, kan basıncını düşürdüğü ve stresi azalttığı tespit edilmiştir (Ulrich, 1981).

Bir diğer çalışma ise safra kesesi ameliyatından yeni çıkmış olan 2 hasta gru- bu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kaldıkları odanın penceresi doğal alana bakan hasta grubunun doğal alana bakmayan gruba göre daha hızlı iyileştiği ve daha az ağrı şikâyeti olduğu bildirilmiştir (Verderber, 1986).

Benzer bir çalışmada ise doğa temalı tabloya bakan hastaların, duvara ba- kan hastalara göre daha az stresli olduğu tespit edilmiştir. Yine penceresi doğal alana bakan koğuş sakinlerinin, doğal alana bakmayan koğuştakilere göre daha az stresli olduğu belirlenmiştir (Moore, 1982). Bir diğer benzer çalışma ise iş- yerlerinin pencerelerinin baktığı alanların çalışanların stresi üzerindeki etkisine yönelik gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda pencereleri doğal alanlara bakan çalışanların diğerlerine göre daha az stresli oldukları belirlenmiştir (Heerwagen ve Orians, 1986).

Doğal alanların dikkat üzerindeki etkisi:

Doğal alanlarda tatil yapmanın dikkat üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir

çalışma yapılmıştır. Bu amaçla doğal alanlarda tatil yapan, şehirde tatil yapan ve hiç tatil yapmayan 3 gruba bir okuma metni verilerek metinde hataların düzeltilmesi istenmiştir. Araştırma sonucunda en çok düzeltme yapan grubun doğal alanlarda tatil yapan grup olduğu belirlenmiştir (Hartig, 1991). Yani doğal alanlarda tatil yapmanın dikkati artırdığı ortaya konmuştur.

Benzer bir araştırmada yurttan kalan öğrenciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Penceresi doğaya bakan ve betona bakan 2 öğrenci grubunun dikkati test edilmiştir. Elde edilen bulgular penceresi doğaya bakan öğrencilerin daha dikkatli olduğu ortaya konmuştur (Tennessee ve Cimprich, 1995).

Doğa eğitimleri:

Doğanın insanlar üzerindeki olumlu etkileri sebebiyle birçok faaliyette mekân olarak tercih edilmektedir. Doğal alanlarda öğretmenler, öğrenciler, gençler kısacası her grup insana yönelik eğitim etkinlikleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen etkinlikler neticesinde katılımcılar önemli faydalar sağlamıştır (Göktaş, 2022; Göktaş ve Kuzugüdenli, 2022a; Kaya ve Kuzugüdenli, 2015; Kuzugüdenli vd., 2015; Kuzugüdenli vd., 2017; Kuzugüdenli ve Kaya, 2019; Kuzugüdenli ve Göktaş, 2022a; Kuzugüdenli ve Göktaş, 2022b; Ünal vd., 2018) (Şekil 1).

Resim 1. Kuş gözlemi yapan öğrenciler

Bitki Körlüğü:

Bitkiler hayatımızın vazgeçilmez bir parçasıdır. Tarım ürünlerinin üretiminde, meyvecilikte, peyzaj düzenlemelerinde ve rekreasyonel aktivitelerde insanlar bitkilerden faydalanmaktadır. Hayatımızda önemli bir yer teşkil eden bu canlılara gerekli değeri ve önemi vermemiz gerekmektedir. Ancak bitkiler hayvanlar gibi hareket etmediği, iletişim kurmadığı vb. nedenlerle göz ardı edilmekte dikkate alınmamaktadır. Bu durum “bitki körlüğü” olarak isimlendirilmiştir. Doğa eğitimlerine katılan öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen araştırmalarda da doğa eğitimi çalışmalarının artması sonucu katılımcıların bitki körlüğü düzeylerinin azaldığı tespit edilmiştir (Göktaş ve Kuzugüdenli, 2022c; Kuzugüdenli ve Göktaş, 2022). Bu bağlamda doğa eğitimlerinin artırılması sonucu eğitimlere katılan öğrencilerde ve çevresinde doğa bilincinin oluşturulması sağlanacak ve neticesinde bu kişilerin bitki körlüğü düzeyleri azalacaktır (Şekil 2).

Resim 2. Anıt ağaç ve öğrenciler

SONUÇ

İnsanların çoğu 20.yüzyıla kadar kırsal alanlarda doğa ile iç içe yaşarken sanayileşme ve teknolojinin ilerlemesi ile oluşan istihdam arzını karşılamak için kent merkezlerine göç etmişlerdir. Bu göçler kırsal nüfusu azalmasına neden olmuştur. Kentlerde yaşayan insanların çoğu çalışma hayatı içerisinde evlerinden işlerine adeta mekik dokumuş, yoğun iş temposunun ardından haftada 1 gün olan tatil günlerini ise evde dinlenerek geçirmişlerdir. Bu şekilde bir kısır döngü içine giren insanlar dedelerinin toprakla ve bitkilerle kurmuş oldukları bağı kuramamışlar doğadan uzaklaşmışlardır. Bunun neticesinde psikolojik rahatsızlık ve dikkat eksikliği vakaları artmıştır. İnsanların doğa ile bağı koparmasındaki bir diğer olumsuzluk ise bitki körlüğü olmuştur. Konuyla ilgili çalışmalar incelendiğinde insanların doğa ile olan ilişkisinin karmaşık bir yapıda olduğu ve doğanın insanlar üzerindeki stres azaltıcı, motive edici, iyileştirici etkilerinin ise insan psikolojisi ile alakalı olduğu düşünülmüştür (Kendle ve Rohde, 1995).

Sonuç olarak insanların doğa ile arasındaki bağı tekrar kuracak doğa faaliyetleri ve etkinlikleri gerçekleştirilmelidir. Sonrasında ise bu etkinliklerin yaygınlaştırılması sağlanarak bu bağı tekrar kurulmasına katkı sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Dick, R. E., Hendee J. C., 1986. Human responses to encounters with wildlife in urban parks. *Leisure Sciences*, 8(1): 63-77.
- Dunnet, N., Qasim, M., 1998. The role and value to human well-being of 'popular gardens' in cities. In: Stoneham, J. and Kendle, A. D. (Eds), *Plants and Human Well-being*. Proceedings of a conference held at the University of Reading, 18-19 September 1996, Sensory Trust, UK, pp. 31-39.
- Gold, S. M., 1977. Social benefits of trees in urban environments. *International Journal of Environmental Studies*, 10: 85-90.
- Göktaş, H. (2022). “Engelliler için hazırlanan doğa eğitimlerinin yönetim ve organizasyonu.” C. Kahraman (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar – V* içinde (45-52. ss.). İstanbul; Türkiye: Artikel Akademi.

- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022a). “Doğa Eğitimlerinin Zihinsel Engelli Öğrenciler Üzerindeki Kalıcılığının Belirlenmesi”, 9. Uluslararası Gap Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Adıyaman.
- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022b). “Doğa Eğitimlerinin İşitme Engelli Öğrenciler Üzerindeki Kalıcılığının Belirlenmesi”, 9. Uluslararası Gap Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Adıyaman.
- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022c). Doğa Eğitiminin İşitme Engelli Öğrencilerinin Bitki Körlüğü Düzeylerine Etkisi, 14. Uluslararası Çin’den Adriyatik’e Sosyal Bilimler Kongresi, Kayseri.
- Hartig, T., Mang, M., Evans, G. W., 1991. Restorative effects of natural environment experiences. *Environment and Behavior*, 23(1): 3-26.
- Heerwagen, J. H., Orians, G. H., 1986. Adaptations to windowless: A study of the use of visual decor in windowed and windowless offices. *Environment and Behavior*, 18: 623-639.
- Kaya, C., & Kuzugüdenli, E. (2015). “Doğada Yapılan Etkinliklerin İşitme Engelli Öğrenciler Üzerindeki Etkileri”, 24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Niğde.
- Kendle, A. D., Rohde, C. R. E., 1995. Relative importance of uncontrolled and ordered nature for people in urban areas. In: J. De Waal (Ed), *Ecological Aspect of Green Areas in Urban Environments*, Proceedings of the 1995 IFPRA World Conference, Vereniging Voor Openbaar Groen, Brugge, 5.55-58.
- Kuzugüdenli, E., Göktaş, H., Kaya, C., & Kılıç, A. F. (2017). “Nature Education Teaching Techniques for Hearing Impaired People”, *International Journal of Research -Granthaalayah*, 5(12), 298–301.
- Kuzugüdenli, E., Göktaş, H. (2022a). “Doğal alanların öğrencilerin davranışları üzerindeki etkisi”. C. Kahraman (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar – V* içinde (33-44. ss.). İstanbul; Türkiye: Artikel Akademi.
- Kuzugüdenli, E., Göktaş, H. (2022b). “Doğa eğitimi ile bedensel engelli öğrencilerin bitki körlüğü düzeyleri arasındaki ilişkiler.” Y. L. Mert (Ed.), *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar – IV* içinde (57-64. ss.). İstanbul; Türkiye: Artikel Akademi.
- Kuzugüdenli, E., & Kaya, C. (2019). “Bedensel Engelli Öğrencilerin Doğa Eğitimi ile Kişisel-Sosyal Gelişimlerinin Analizi”, 30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu.
- Kuzugüdenli, E., Kılıç, A. F., & Kaya, C. (2015). “Doğa Eğitiminin Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Gelişimine Etkisi”, 24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Niğde.
- Lewis, C. A., 1990. Gardening as healing process. In: M. Francis and R. T. Hester (Eds),

- The Meaning of Gardens: Idea, Place, and Action*, The MIT Press, Cambridge, pp. 244-251.
- Moore, E. O., 1982. A prison environment's effect on health care service demands. *Journal of Environmental Systems*, 11: 17-34.
- Olmsted, F. L., 1865. The value and care of parks. Report to the Congress of the State of California (Reprinted in *Landscape Architecture*, 17: 20-23).
- Tennessen, C. M., Cimprich, B., 1995. Views to nature: Effects on attention. *Environmental Psychology*, 15: 77-85.
- Ulrich, R. S., Addoms, D. L., 1981. "Psychological and recreational benefits of a residential park." *Journal of Leisure Research*, 13: 43-65.
- Ulrich, R. S., Parsons R., 1992." Influences of passive experiences with plants on individual well-being and health." In: D. Relf (Ed), *The Role of Horticulture in Human Well-Being and Social Development*, Timber Press, Oregon, pp. 93-105.
- Ünal, Y., Kaya, C., Kuzugüdenli, E., & Göktaş, H. (2018). "2007-2017 Yılları Arasında Isparta Yöresi Korunan Doğal Alanlarında Yürütülen Tübitak Destekli 4004 - Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Projelerinin Özellikleri", UMTEB - 2. International Congress on Vocational and Technical Sciences, Batum.
- Verderber, S., 1986. Dimensions of person-window transactions in the hospital environment. *Environment and Behavior*, 18: 450-466.
- Wong, J. L., 1997. Cultural and social values of plants and landscapes for ethnic communities. In: J. A. Stoneham, and A. D. Kendle (Eds), *Plants and Human Well-being*, Proceedings of a conference held at the University of Reading, 18-19 September 1996, Sensory Trust, UK, pp. 23-30.

2. Bölüm

ALTIN PARA ÇAĞINDAN KARMA DÖNEME ULUSLARARASI PARA SİSTEMLERİ: EKONOMİK GELİŞME VE FİYAT İSTİKRARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME

Rümeysa MANİSA

*Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı
rumeysa.manisa@outlook.com
Orcid No: 0000-0002-8406-812X*

Zafer AVCI

*Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı
avcizafer@outlook.com
Orcid No: 0000-0002-6998-5173*

Ali Osman ÖZEKİNCİ

*Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümrük İşletme Ana Bilim Dalı
aliosmanozekinci@gmail.com
Orcid No: 0000-0003-4767-454X*

Dr. Öğr. Üyesi Süreyya KOVACI

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu,

Gümrük İşletme Bölümü

skovaci@mehmetakif.edu.tr

Orcid No: 0000-0001-7718-0343

GİRİŞ

Toplumlarda para, bütün bireylerin kayıtsız şartsız değer ölçüsü, ticaret ve tasarruf aracı olarak kullandığı ve kabul ettiği maddeye denmektedir. Satın alma gücünün de sembolü olan para, kişiler arasında iş paylaşımı ve ihtisaslaşmanın gerekli kıldığı bir mübadele aracı, iktisadi alanın önemli bir unsuru, iktisat dünyasının ortak paylaşımıdır. Tarihsel süreç içerisinde çok fazla şeyin para olarak kullanıldığı görülmektedir (Kamalak, 1980: 73). Paranın keşfi, ticaretin kolaylaşmasını sağlayarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu özelliğinin yanı sıra para, günümüzde siyasi açıdan devletlerin güç ve hakimiyet göstergesi haline gelmiştir (Fidan vd., 2019: 146).

Dünya iktisat tarihi incelendiğinde, bir değişim aracı olarak kullanılan paradaki gelişmeler ve para olarak kullanılan nesnelerin farklılığı görülmektedir. Trampa ekonomisiyle başlayan ticaret, deniz kabuğu, fildişi, tahıl, ipek gibi çeşitli maddelerin para olarak kullanılmasıyla devam etmiştir. İlerleyen dönemlerde bakır gibi değerli madenler, altın, gümüş, kâğıt para ve günümüzde hazine tahvilleri, bonolar, mevduat sertifikaları vs. para benzeri çok farklı araçlar kullanılmış ve kullanılmaya devam etmektedir (Bayar, 2018: 412; Çalışır ve Şanver, 2018: 151).

Küreselleşmenin getirdiği ekonomik gelişmeler, uluslararası ticarete ortak bir paraya olan ihtiyacı arttırmış; bu da uluslararası parasal sistemlerin meydana gelmesini sağlamıştır. Ülkelerin parasal düzen ve uygulamalarının şekillenmesinde önemli bir unsur olan para sistemleri, ilk dönemlerde mal para sistemiyle başlamış, zamanla metal para sistemine, oradan da banknot para sistemine doğru evrilmiştir.

Geçmişten günümüze gelişmekte olan ülkelerde para sistemleri büyük

olaylara bağılı olarak değişkenlik göstermiş olup, bu süreçte paranın ülkeler arası standardizasyonunu sağlamak amacı ile ekonomik gücü elinde bulunduran ülkeler tarafından belli standartlar oluşturulmuştur. Bu standartlar, gelişmekte olan ülkelerin kalkınması için oluşturulmuştur.

Geçmiş dönemlerdeki parasal sistemler veya uygulamalarının karşılaştırılması, bugün içinde bulunduğumuz sistemin daha iyi anlaşılmasına ve parasal sistemle ilgili uygulamaların aksamadan kullanılabilmesi için sahip olunan özelliklerinin bilinmesine yardımcı olabilir (Seyidoğlu, 2017:822).

Bu çalışma, para sistemlerinin geçmişten bugüne geçirdiği evreleri tarihsel bir süreç içinde ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma dört bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde paranın doğuşundan bahsedilmiş ve uluslararası para sistemleri, dört dönem halinde incelenmiştir. Üçüncü bölümde, dönemler ekonomik gelişme açısından değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise fiyat istikrarı açısından bir değerlendirme yapılmıştır. Beşinci bölümde, sonuç kısmı ile genel bir değerlendirmeye yer verilerek çalışma tamamlanmıştır.

1. PARANIN DOĞUŞU VE ULUSLARARASI PARA SİSTEMLERİ

Tarihte ilk para, M.Ö. 7. yüzyılda Lidyalılar tarafından Anadolu'da icat edilmiştir. Paranın icadıyla birlikte, takasa dayalı olan ticaret daha kolay hale gelmiştir. Ticaretin gelişmesi sonucu artan işlem hacmiyle, metal paranın taşınma ve saklanması zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu da paralarda muhteva, şekil ve boyut olarak değişime neden olmuştur. Kâğıt paranın tarihi, M.Ö. 118 yılında Çin'e dayanmaktadır. Çinliler tarafından geliştirilen deri para ile birlikte, ticaret kolaylaşmış ve madeni paranın getirdiği çeşitli problemler ortadan kalkmıştır. Kâğıdın icadı ile birlikte, üzerinde yazılar ve simgeler bulunan değerli kâğıtlar para olarak kullanılmaya başlanmıştır (Fidan vd., 2019: 158).

Altın ve gümüş gibi fiyatı sabit iki madeni paranın, ülke içinde tedavülde bulunduğu sisteme çift maden para standardı adı verilir. Sistemde kurlar, paraların içinde bulunan altın ve gümüş miktarına göre belirlenmektedir. Sistemde altın ve gümüş arzı sınırlı olduğu için, para arzı üzerinde kontrol sağlanmaktadır. Altın ve gümüş paraların ayarlarıyla oynanarak saflık derecelerinin düşürülmesi, piyasada

ayarı düşük paraların yaygın olarak kullanılmasına ve ayarı düşürülmemiş paraların ise tedavülden çekilmesine yol açmıştır. Sonuç olarak, ayarı düşürülmüş paralar yaygın olarak dolaşımda bulunacaktır. Bu durum, Gresham Yasası olarak bilinen, “kötü paranın iyi parayı kovması” sorunu olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan, 2020: 93).

Aynı zamanda paranın toplumsal açıdan kabul edilebilir, kolay taşınabilir, homojen, dayanıklı ve taklidinin kolay olmaması gerekmektedir (Kenger ve Tokmak, 2018: 4697). İktisadi açıdan para değişim, tasarruf, değer belirleme ve politika aracı olmak üzere dört temel işleve sahiptir. Anlık ya da ileri vadeli satın almada, mübadelenin gerçekleşmesini sağlayan nakittir.

Para sistemleri ülkelerin uluslararası bir paraya olan ihtiyacı neticesinde, dolaşımda kullanılacak para birimi, para arz ve talebi vs. belirli kurallar ve uygulamalar çerçevesinde uzlaşa sağlamaları ile meydana gelir. Uluslararası para sistemi, ülkelerin uluslararası işlemlerde gerekli kurallar ve uygulamalar bütünü şeklinde tanımlanabilir. Sistemde, konvertibilite ve kambiyo kurlarının istikrarı önemli hususlardır.

Şekil 1. Ödeme Sistemleri Açısından Dünya İktisat Tarihi

Kaynak: Seyidoğlu, 2003: 30 yararlanılarak, tarafımızdan hazırlanmıştır.

Ödeme sistemi kısaca, ticari faaliyetlerin yürütülme şekli olarak tanımlanmaktadır (Çalışır ve Şanver, 2018: 151). Şekil 1’de gösterildiği gibi, dünya iktisat tarihini ödeme sistemleri açısından Altın Para Çağı (1870 – 1930), Büyük Buhran Dönemi (1930 – 1944), Bretton Woods Sistemi (1944 – 1973) ve 1973 yılından başlayarak günümüzde halen devam eden Karma Dönem olmak üzere dört döneme ayırmak mümkündür.

1.1. Altın Para Standardı

Avusturalya ve Kaliforniya’da büyük altın kaynaklarının bulunması ile meydana gelen altın arz şokunun, 1860 ve 1870 yıllarında dünya genelinde altına yönelmenin esas nedeni olarak anlaşılmaktadır. Bu zamanlarda dünyada ilk kez gümüş kıt bir metal durumunu geçerken, altının göreceli olarak daha fazla metal durumuna geçtiği vurgulanmaktadır. Bir toplumun altın ölçüsünün kabul edilmesi ve altın ölçüsüne geçme zamanın yorumlanması açısından, net – work dışsallıklarının fazlası ile önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bir topluma göre altın standardına girmenin başka toplumlarla gerçekleştirilen dış ticaretle maliyetleri düşürerek dış ticaret hacmini yükseltecek bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Klasik altın standardı sistemi, dünya genelinde altın para standardının en önemli dönemi olarak bilinmektedir (Togay, 2019: 203 – 204).

Altın para standardı, 1870 yılından Birinci Dünya Savaşı’na kadar bazı ülkeler hariç, tüm ülkelerde uygulanmıştır. Bu sistemde, altının piyasa fiyatı ile paranın değeri arasında bir uyum söz konusudur. Altın para standardı altın sikke, altın külçe ve altın kambiyo standardı olmak üzere üç farklı şekilde uygulanmıştır. Altın sikke standardı, 19. yüzyıl başlarında çift metal sistemindeki bozulmalar sonrasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu sistemde, piyasada altın sikkenin yanında kâğıt paralar da bulunmakta ve piyasada olan kâğıt paraların altına oranının eşit olması gerekmektedir. Zaman içerisinde bu ilkeye, ticari bir takım sebeplerle karşı çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşından sonra Avrupalı devletler tarafından kullanılan altın külçe standardında altın sikke yerine, altın karşılığı olan ve altına bağlı kâğıt para ve sertifikalar kullanılmaya başlanmıştır. Altın kambiyo standardında ise ülkenin milli parasının değeri, parası altına çevrilebilen başka bir ülkenin parasına bağlanmaktadır. Bu sistemde merkez bankalarının altına olan ihtiyaçları azalır, ancak döviz rezervlerinin yeterli seviyede olması gerekmektedir.

İngiltere, 19. yüzyılın büyük kısmında kalkınma ve ticari bakımdan diğer ülkelere önderlik etmiş; böylelikle altın para standardının ilerici ve modern bir parasal sistem olduğu görüşü yaygınlaşmıştır. Bu da ülkelerin, İngiltere’nin para standardına bağlanmalarını teşvik edici bir unsur olmuştur. 1870’li yıllarda, Amerika ve Almanya da sisteme dahil olmuştur (Bayar, 2018: 413). Sisteme katılan ülkeler, ulusal paralarını altına sabitlemişler ve her para biriminin diğer para birimlerine göre sabit döviz kurunu belirlemişlerdir. Bu şekilde döviz kuru ve

uluslararası ödemelerdeki olumsuzlukların önüne geçilmiştir (Gençosmanoğlu, 2018: 58). Birçok ülke İngiltere'nin öncülüğünü yaptığı bu sisteme katılmıştır ve İngiltere bu dönemde, uluslararası para sisteminin merkezi olmuştur. Çok sayıda ülkenin içinde bulunduğu bu sistem, istikrarlı ve güvenli bir hal almıştır.

Altın para standardında, serbestlik söz konusudur. Döviz piyasasına, devletler tarafından herhangi bir müdahale yapılmamaktadır. Devletlerin burada tek sorumluluğu, ulusal paralarındaki altın içeriğini korumaktır. Bunu da altın alıp satmak suretiyle, altın piyasasına müdahale ederek yaparlar. Sistemin sağladığı temel avantaj, parasal disiplin ve parasal ayarlamadır. Para arzında artışın mümkün olmaması ve altın rezervlerinin kısıtlılığı sistemin dezavantajlarıdır (Çağlar ve Dışkaya, 2018: 6 – 7). Yani dışarıdan müdahale olmaksızın, piyasa kendiliğinden dengeye gelecektir.

Altın standardının en önemli yararı, enflasyonun düşük seviyede tutulmasıdır. Altın arzında önemli değişimler olmadığı müddetçe, para arzı sabit kalır. Altın standardı, ülkelerin gereksiz para emisyonlarını önlemektedir. Para arzındaki ani yükselmeler, altın miktarının artmayarak sabit kalması sebebiyle düşecektir. Bu durum uzun süreler devam ederse, ülkenin hazinesinin tükenmesine sebep olacaktır. Altın standardı merkez bankalarının para arzını önemli oranda etkileyecek politikalar geliştirmesini engelleyerek, ülkenin enflasyonunun olumsuz seyretmesine engel olmaktadır. Altın para standardı, bir para biriminin uluslararası piyasasındaki konumunu da etkilemektedir. Altın standardı, sabit döviz kurlarını oluşturmaktadır. Tüm ülkelerde altın standardının uygulandığı durumda, dünyada ki gerçek para ölçüsünün altın olmasından dolayı bütün paralar altına göre ayarlanacaktır. Sistemin en büyük faydalarından biri de, altın standardının döviz piyasalarında kolaylık sağlamasıdır. Diğer taraftan altın standardının getireceği sabitlik sistemin en büyük zararı olarak görülmektedir. Döviz miktarları, ülkelerin şartlarına göre değişmeyecektir. Bu da altın standardının getirdiği stabilizasyonla ilgilidir ve dezavantaj olarak nitelenebilir. Altın standardı, merkez bankalarının elinde bulundurduğu istikrar uygulamalarının birçoğunu da kullanılmaz hale getirir. Bu nedenlerden dolayı, altın standardına sahip olan ülkelerin karşılaştığı ekonomik krizler daha güçlü olmaktadır (Konupara, 2022).

19. yüzyılın başlarında altın para standardı, altın çağını yaşamış ve o dönemlerde dünya ekonomisinin merkezini İngiltere oluşturmaktaydı. Birinci

Dünya Savaşı'nın başlamasıyla artan panik ve endişeler sonucu altın talebi artmış bu nedenle altın para standardına ara verilmiş ve bazı ulusal paraların altına bağıllığı kaldırılmıştır (Seyidoğlu, 2017: 822 – 823; Eğilmez, 2018: 117). Birinci Dünya Savaşı sırasında ülkeler, savaş koşulları sebebiyle artan askeri harcamalarını para basarak karşılamaya çalışmışlardır. Ayrıca savaşın getirdiği olumsuz şartlardan dolayı sanayi ve iş gücündeki düşüşle beraber, enflasyon oranlarında da artışlar meydana gelmiştir. İngiltere'nin ödemeler bilançosundaki açık, diğer ülkeleri sterlinin altına dönüştürülmesi hususunda şüpheye düşürmüştür. Sistemde rezerv para olan İngiliz Sterlinine olan güvenin azalması da, altın para standardının çökmesinde önemli bir faktör olmuştur (Çağlar ve Dışkaya, 2018: 7). Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği olumsuzluklar İngiltere, Fransa, Almanya ve Rusya gibi ülkelerin, ulusal paralarının altına dönüştürülmesi uygulamasını askıya almaları ve altın ihracatına konulan ambargolar da altın para standardının sona ermesinde önemli faktörlerdir (Akdoğan, 2020: 95).

Savaşın sona ermesiyle birlikte tekrar altına dönüş başlamış ve ulusal paralar altına bağlanmıştır. 1919 yılında ABD, 1925 yılında ise Birleşik Krallık savaş öncesi kur ile ulusal paralarını altına bağlamışlardır. 1928 yılı ile birlikte, istisnalar dışında tüm ülkeler altına dönmüşler ve ulusal paralarını altına bağlamışlardır. Fakat Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, 1920'li yıllarda denenen ikinci altın para sistemi başarılı olamamıştır. Çünkü 20. yüzyılda, 19. yüzyılda olduğu gibi dış ticaret ödemelerindeki sınırsız serbestlik söz konusu değildir; devlet müdahaleleri giderek artmıştır (Seyidoğlu, 2017: 822 – 823). Büyük Buhran sebebiyle de çoğu ülke altın standardına son vermiş ve döviz piyasasında serbestliğe müsaade etmiştir. Büyük Buhran'ın, altın para standardının çöküşünü hızlandıran önemli bir olay olduğu kabul edilmektedir.

1.2. Büyük Buhran

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından, savaşa katılan birçok ülke savaşın getirdiği ekonomik yıkıntı ile karşı karşıya kalmıştır. Buna karşın, ABD ekonomisi yükselmiş ve dünyanın yeni ekonomik gücü konumuna ulaşmıştır. İktisadi açıdan bakıldığında, savaşın tek galibinin ABD olduğunu söylemek mümkündür (Akdoğan, 2020: 95).

ABD'de endüstri, iş gücü talebi ve ücretlerde meydana gelen artışlar, toplumun refah seviyesinin yükselmesine neden olmuştur. Ülke ekonomisinde

yaşanan bu pozitif durum, borsayı da etkilemiş ve yükseliş eğiliminde olmasında etkili olmuştur. Ekonomideki bu parlak durum, Amerikalılar tarafından kükreyen yirmiler olarak adlandırılmıştır. Her şeyin pozitif yönde seyrettiği bu dönemde, Amerikalılar bütün parasal varlıklarını borsaya yatırmaya başlamışlar ve bunun için kredi bile kullanmışlardır. Aracı kurumlar, bankalardan kullandıkları kredilerle hisse senedi almışlar; aldıkları bu hisse senetlerini teminat göstererek bankalardan daha fazla kredi kullanmışlar; kullandıkları krediler ile yine hisse senedi almışlardır. Bu durum da hisse senetlerinde spekülatif bir talep artışına sebep olmuş ve hisse senetlerinin piyasa fiyatları temettü gelirlerinin üzerine çıkmıştır. Buradaki risk hisse senedi teminatlı kredilerin, muhtemel bir fiyat düşüşü durumunda geri ödenmemesidir (Aracı, 2010: 12).

New York Borsası'nda Kara Perşembe olarak anılan, 24 Ekim 1929'da meydana gelen çöküş dünyayı etkileyen ekonomik krizin de çıkış noktası oldu. ABD'de başlayan ve etkisi kısa sürede tüm dünyaya yayılarak küresel bir kriz haline gelen Büyük Buhran, dünya tarihinde yaşanan en büyük ekonomik krizlerden biri olarak nitelendirilmektedir.

Borsadaki bu çöküş, bir panik ortamı yaratmış ve yatırımcıların ellerindeki hisseleri satmalarıyla daha da şiddetli bir hal almıştır. Ellerindeki mevduatlarla hisse senedi yatırımı yapan bankalar, iflas etmeye başlamış; bankaları aracı kurumlar, fabrikalar vs. izlemiş ve süreç giderek büyüyen bir hal almıştır. New York Borsası'nın çöküşü tek başına kriz sebebi değildir. Fakat borsa, ABD ekonomisinin durumu hakkında en iyi işaret olarak kabul edilmektedir. Borsadaki çöküş, insanlarda güvensizliğe ve öfkeye sebep olurken; ortaya çıkan kötü tablodan hükûmeti, bankacılık sistemini ve çeşitli kurumları sorumlu tutmuşlardır (Aracı, 2010: 13). Üretim ve istihdamda ciddi düşüslere sebep olan Büyük Buhran, tüm dünyayı etkileyen vahim bir kriz olarak dünya iktisat tarihinde yerini almıştır.

Krizin nedenleri incelendiğinde, 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran'ın nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Aracı, 2010: 14; Eğilmez, 2018: 122):

- ABD'de üretimin sayılı holdinglerin tarafından gerçekleştirilmesi, gelir dağılımındaki dengesizlik.
- Şirketlerin finansal yapılarındaki dengesizlik.
- Bankaların yapılanmalarındaki düzensizlik ve bozukluk. Bankalarla ilgili

kuralların ve denetim mekanizmalarının yetersizliği.

- Dış ödemeler dengesinin bozukluğu.
- Ekonomi yönetimindeki deneyimsizlik.
- Altın para standardında ısrar.

Büyük Buhran, altın para standardının çöküşünü hızlandırmıştır. Ülkeler, altın ve döviz rezervlerinin tükenmesine mani olmak amacıyla kambiyo denetimi uygulamaya başlamışlardır. Kambiyo denetimi uygulayan bazı devletlerin ulusal paraları konvertibilitesini kaybetmiş, bu devletlerde ticaret iki kanallı taraflara saptırılmış, yüksek gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir. Sabit kurdan dolayı, ulusal paraları değerlendirilen ülkeler devalüasyon yapmışlardır. Ticaret yaptıkları ülkeler ise, bu durumdan dolayı zarara uğramamak için karşı devalüasyon yapma yolunu tercih etmişlerdir. Altın bloğunu kullanan devletler, sabit kurlardan ortaya çıkan dış açıkları önlemek adına gümrük tarifelerini arttırmışlar ve miktar kısıtlamalarını yoğun bir şekilde uygulamışlardır. Sadece sterlin bölgesi içerisinde ticaret belli bir oranda serbest bir şekilde sürdürülmüş ve paralar sınırlı bir konvertibiliteye sahip olmuştur. ABD’de gelişen bu kriz durumuna diğer ülkelerin tepkisi, altın standardından ayrılmak şeklinde olmuştur. 1931’de İngiltere, 1933’de Amerika Birleşik Devletleri altın para standardından ayrılmıştır. Altın para sisteminin yıkılması, ülkelerin ulusal paralarını diğer para birimlerine dönüştürebilme olanağını imkânsız hale getirmiştir (Seyidoğlu, 2017: 824).

Altın para sisteminin yıkılışının ardından çoğunluğunu eski İngiltere sömürgelerinden oluşan bir grup ülke, ulusal paralarını sterline bağlamışlar; bu da İngiltere’nin öncülüğünü yaptığı, bir sterlin sahasının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Londra, bu yeni sahanın merkezi konumuna geçmiştir. Bu gruptaki ülkeler, dış rezervlerini sterlin cinsinden Londra’da tutmaktadırlar. Fransa önderliğinde, Belçika, Hollanda ve İsviçre ise, ulusal paralarının altına bağlılığını devam ettirmişlerdir. ABD’de ise, dolar serbest piyasadaki dalgalanmalar ile değer kaybettikten sonra, 31 Ocak 1934’te 1 ons altının değerini 35 dolar olarak yeniden belirlenmiştir (Seyidoğlu, 2017: 824 – 825).

Bu dönemde uluslararası mali alanın karışık ve belirsiz bir durum içerisinde bulunduğu ortadadır. Küresel altın para sistemi yıkılmış ve yerine birbiriyle alakası olmayan çeşitli para blokları oluşmuştur. Ekonomik ve politik istikrarsızlıklar,

iflas eden bankalar ve sermaye akışlarındaki bozulmalar bu dönemin önemli olaylarındandır. Tüm dünyayı etkileyen bu kriz dönemi, uluslararası ticaret ve yatırımlar üzerinde de olumsuz etkilere sebep olmuştur (Seyidoğlu, 2017: 825; Akdoğan, 2020: 96).

1.3. Bretton Woods Sistemi

1929'da başlayan Büyük Buhran ve ardından yaşanan İkinci Dünya Savaşı, uluslararası ekonomiyi büyük ölçüde etkilemiştir. Ticari faaliyetleri kolaylaştıracak ve savaştan zarar görmüş ülke ekonomilerinin onarımına yardımcı olacak yeni bir parasal sisteme olan ihtiyaç gün geçtikçe fark edilir hale gelmiştir (Çağlar ve Dışkaya, 2018: 8).

1945 yılında dünya altın rezervinin dörtte üçünü elinde bulunduran Amerika Birleşik Devletleri, savaştan etkilenmeyen tek devlet konumundadır. ABD, ulusal parasının altınla konvertibilitesini koruyabilmiştir; bu da doların, altın kadar güvenilir ve üstün bir para birimi olarak tanımlanmasını sağlamaktadır (Çetiner ve Sever, 2019: 337).

İkinci Dünya Savaşı henüz sona ermeden, 1 – 24 Temmuz 1944 tarihlerinde, savaş sonrasında ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında düzenlenen konferansa, ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde 44 ülkenin temsilcileri katılmıştır. Savaş boyunca, çoğu kez istikrarlı bir uluslararası para sistemi oluşturma girişimlerinde bulunulmuş; fakat tüm girişimler başarıya ulaşamamış ve sonuçsuz kalmıştır (Özyiğit, 2014: 204). Konferanstaki amaç, 1914 yılı sonrasında meydana gelen istikrarsızlık ve krizlere karşı, çeşitli tedbirler ortaya koymaktır. Sistemdeki ülkeler, ulusal parası için altın ve dolar türünden bir değer belirleyecek ve % 1'lik bir pay içerisinde parasının dalgalanmasına izin vererek, değerini koruyacaktır. Paritenin, ciddi uyumsuzluklar karşısında IMF'ye danışılarak, bildirilerek veya alınacak karar sonucunda değiştirilmesi mümkündür. Sistemde sermaye kontrollerine izin verilmektedir. (Cömert, 2016: 119). Oluşturulan yeni parasal sistemde, kontrollü bir serbestliğin söz konusu olduğu; sabit fakat ayarlanabilir bir kur sistemi olduğu ve altın standardının temel özelliklerini bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Sermaye kontrollerindeki amacın ise, üye ülkelerin bağımsız para politikaları geliştirmelerini sağlamak olduğu söylenebilir.

Sistem, ayarlanabilir sabit kur esasına dayanmaktadır. ABD dışındaki anlaşmaya taraf tüm ülkeler, ulusal paralarının değerini dolar cinsinden bağlamışlardır. Sistemde ülkenin ulusal parasının resmi dolar karşılığına, dolar paritesi adı verilmektedir. ABD ise ulusal para birimini başka bir ülkenin para birimine değil, altına bağlamış ve 1 ons altının değerini 35 dolar olarak belirlemiştir. Bretton Woods Sistemindeki tüm ülkelerin ulusal paraları, dolara bağlı olduğundan ve dolar da sabit fiyattan altına bağlı olduğundan; dolaylı da olsa bu sistemin altına dayalı bir sistem olduğu söylenebilir. Bundan dolayı sistem, altın kambiyo sistemi olarak da adlandırılmıştır (Seyidoğlu, 2017: 827).

Bretton Woods Sistemi, ABD ve İngiltere arasındaki bir uzlaşımın eseridir. Konferansta, İngiltere'nin Keynes Planı ve ABD'nin White Planı olmak üzere iki tasarı görüşülmüş ve toplantılar sonucunda White Planı kabul edilmiştir. Bretton Woods Konferanslarında, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD) olmak üzere iki yeni mali kuruluşun oluşturulması kararlaştırılmıştır. IMF, uluslararası para sisteminin işleyişinden sorumlu olacak; IBRD ise, savaştan zarar gören Avrupa ekonomilerinin onarımına katkı sağlayacaktır. Sistemin düzenli işleyişini sağlama görevi IMF'ye verilmişti. Bu sebeple sisteme, IMF sistemi de demek mümkündür (Seyidoğlu, 2017: 826).

Genel olarak, toplantılarda sunulan her iki tasarı da, döviz kurlarının ve ülkelerin uluslararası dengenin bozulmasına neden olabilecek uygulamalarının uluslararası bir kuruluş tarafından denetlenmesini, ülkelerin likidite stoklarının arttırılmasını, çok taraflı bir kliring sistemini, sistemde serbestlik fikri hakim olsa da, gerekli durumlarda ülkeler tarafından ekonomik müdahalelerde bulunulabileceğini öngörmektedir. Her iki plan, kliring konusunda farklı görüşler içermektedir (Özyiğit, 2014: 208).

Bretton Woods Sistemi siyasi olarak incelendiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya, hür dünya ve demir perde ülkeleri olmak üzere iki zıt kutuplu hale evrilmiştir. Hür dünya ülkelerinin liderliğini ABD, demir perde ülkelerinin liderliğini SSCB üstlenmiştir. Söz konusu dönemlerde birbirlerini rakip olarak gören iki ülke de etki alanlarını genişletmek ve diğer ülkelerin kendilerine olan bağımlılıklarını arttırma çabası içinde olmuşlardır. Doların rezerv para olması ABD'yi, uluslararası mali işlemlerde dolar kullanan ülkeler üzerinde üstün bir konuma getirmiştir. ABD'nin OPEC'in kuruluşuna olan desteğinin ve artan petrol fiyatları karşısında olan sessizliğinin sebebinin, petrol ticaretinin dolar ile

yapılıyor olmasından kaynaklandığı söylenebilir (Akin, 2020: 1224 – 1225).

Bretton Woods Sistemi, Amerikan Dolarının daha fazla değerlenmesine, İngiliz Sterlininin yerini alarak itibarlı ve rezerv para konumuna gelmesini sağlamıştır. Sistemde Amerikan Doları, altın kadar itibara sahiptir. Sisteme üye olan devletler, paralarını sabit bir kurdan dolara bağlamışlardır. Dolar ise onsu 35 dolardan altına endekslenmiştir. Böylece ihtiyacından fazla dolar biriktiren devletlerin, birikimlerini altına dönüştürmelerinin önü açılmıştır. Üye devletlerin ciddi sorunlar karşısında kuru değiştirme imkânları olduğundan, bu sistem çıpalı döviz kuru sistemi olarak da bilinir. Bu sistemi iki döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem 1946 – 1958 yıllarını, ikinci dönem ise 1959 – 1971 yıllarını kapsamaktadır. Tam konvertibilite, 1958 yılında uygulanabilmiştir. Uzun süre, sadece ABD Doları konvertibiliteye sahiptir. Diğer para birimleri ise konvertibiliteye sahip değildir. Bu duruma ise, dünya altın rezervinin üçte ikisinin ABD’de bulunması ve diğer devletlerin cari açık vermelerinden dolayı dolar rezervlerinin yetersiz olması sebep olmuştur. Mevcut durumun sona ermesinde, 1950’lerin ortalarında Avrupa ülkelerinin cari fazla vermeye başlaması ve Marshall Planı çerçevesinde yapılan uygulamalar önemli bir etkidir (Cömert, 2016: 119 – 120). Aralık 1958’de, Batı Avrupa sanayi ülkeleri tarafından tam konvertibilite sağlanmasıyla, Bretton Woods Sistemi işlevsellik kazanmıştır. Dönem boyunca birçok ülke, sermaye kontrollerini devam ettirmiştir. Sermaye hareketlerindeki kısıtlamalar, 1960’ların ortalarına kadar azalmış olsa da çoğu ülkede uygulanmıştır (Bordo, 1993: 49).

Dolar bu sistemde anahtar para statüsüne sahiptir ve uluslararası likidite aracı, uluslararası değer standardı, dış rezerv varlığı, müdahale aracı gibi fonksiyonlar üstlenmiştir. Bretton Woods Sistemi başlarda ABD lehine bir sistem gibi görülse de, uzun dönemde bakıldığında ABD aleyhine bir sistem olduğu anlaşılmaktadır. Dolar kıtlığı, aşırı dolar bolluğu ve altına hücum gibi sürekli istikrarsızlıklar 1960’ların sonlarında uluslararası parasal sistemin başlıca unsuru haline gelmiştir. ABD, dış ödemeler fazlası veren ülkelere ulusal paralarını dolara revalüe etmelerini istemiş; fakat ülkeler, ABD’nin revalüasyon talebini kabul etmemişlerdir. ABD, Ağustos 1971’de bir dizi önlem almıştır. Bu önlemler içerisinde en önemlisi, diğer ülkelerin merkez bankaları tarafından arz edilecek dolarları, altına dönüştürme zorunluluğunun geçici olarak kaldırılmasıdır (Seyidoğlu, 2017: 828 – 831).

Onlar Grubu Üyeleri, Washington Smithsonian Institute’de toplanmış ve doların devalüasyonu konusunda anlaşmaya varmışlardır. Dolar 17 Aralık 1971’de, Smithsonian Kararları ile ortalama % 9 oranında devalüe edilmiş; 1 ons altının değeri 35 dolardan, 38 dolara yükselmiştir. Doların altın konvertibilitesi kesin olarak kaldırılmıştır. Tüm bu kararlara ilave olarak, ulusal paraların dolar paritesine göre dalgalanma marjı % 1’den, aşağı ya da yukarı yönlü olarak % 2,25’e çıkarılmıştır. Yapılan düzenlemelere rağmen dış ödemelerdeki açıklar devam etmiştir. Nihayetinde dolar ikinci kez ortalama % 5 oranında devalüe edilmiş ve 1 ons altın 38 dolardan, 42,2 dolara yükseltilmiştir. Yapılan tüm bu müdahaleler sonuç vermemiş ve uluslararası parasal piyasalarda istikrar bir türlü sağlanamamıştır. Buna karşılık ülkeler, kademeli olarak ulusal paralarını dalgalanmaya bırakmışlardır. Bu da sistemin sonunu getiren önemli bir faktördür. Sistemin sorunlarına bakıldığında; dış denkleme, likidite, güven ve emisyon kazançları şeklinde ifade edilebilir (Seyidoğlu, 2017: 831 – 832).

Büyüyen dünya ekonomisinin ihtiyaç duyduğu dolaşımdaki dolar miktarının artması ancak ABD’nin dış açık vermesiyle gerçekleşmektedir. Satın alma gücüne göre, döviz kurları sabit olduğu zaman ülkelerdeki enflasyon değerinin sabit kalması gerekmektedir. Yani devletlerin makroekonomik uygulamaları, birbirleri ile eşgüdümlü olmalıdır. Sistemin yıkılmasında, ülkelerin ekonomi politikalarının diğer ülkelerle koordine edilememesi; ABD’nin artan dış ticaret açıklarını ve ekonomisindeki bozulmaları, doların rezerv para olmasındaki avantajını kullanarak onarmaya çalışmıştır. Dolaşımdaki dolar miktarı da mevcut altın rezervlerine karşı hızla artmakta ve bilhassa ABD’nin parasının, altına göre değerini korumada güçlük çekmektedir. ABD, doların altın karşılığı taahhüdünü sürdüremeyeceğine kanaat getirmiş ve 1971 yılının Ağustos ayında, doların altına olan konvertibilitesini kaldırmış ve paralarda serbest dalgalanma görülmeye başlanmıştır. ABD’nin, parasının değerini altına karşı koruma yükümlülüğüne uymaması ve doların altına olan konvertibilitesini kaldırması da sistemin yıkılmasındaki önemli etkenlerden biridir. Ülkeler, piyasada dalgalanan serbest döviz kurundan, sabit döviz kuruna dönmeye çalışsalar da bu konuda başarılı olamamışlar ve günümüzde de devam eden karma sistemleri kabul etmişlerdir. Bretton Woods Sisteminin çöküşüyle beraber, altının likidite özelliği sona ermiştir. Altın da diğer metaller gibi alınıp satılan ve değeri serbest piyasada belirlenen bir mal durumuna gelmiştir (Çağlar ve Dışkaya, 2018: 11 - 15).

1.4. Karma Dönem

1973 yılından sonraya bakıldığında altın para standardı ve Bretton Woods Sistemi gibi belli ortak kuralları olan ve birçok ülkenin kabul ettiği ortak bir para sistemi olmadığı görülmektedir. Bu dönemde ülkeler, kendilerine en uygun döviz kuru sistemini belirlemeye ve para birlikleri oluşturmaya yönelik çalışmalar içine girmişlerdir. Özellikle 1990 sonrasında, küreselleşmenin de etkisiyle yeni bir para sistemi oluşturulamamıştır. Ancak para birliklerine yönelik çalışmalar artmıştır. Bu konuda uygulamaya geçirilen en önemli para birliği çalışmalarından biri, Avrupa Para Birliği, diğer bir ifadeyle Euro Bölgesidir (Togay, 2019: 209).

Avrupa ülkeleri, 1979 yılında Avrupa Birliği'ni kurarak parasal bütünleşme yoluna gitmişlerdir, birlik Avrupa Para Birimini (European Currency Unit – ECU) uluslararası sistemde kullanmak için tedavüle çıkarmış; değerini ise para sepeti olarak belirlemiştir. Avrupa Birliği üye ülkeleri, 1992 yılında imzalan Maastricht Anlaşması ile kademeli olarak yeni bir para biriminin kullanılmasına karar vermişlerdir. Bu gelişmelerden sonra, Euro para birimi 1999 yılından sonra rezerv olarak kullanılmaya başlanmıştır. Euro para birimi, 1 Ocak 1999 ve 1 Ocak 2002 arası dönemde kaydi para olarak kullanılmıştır. Euro, 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren efektif para olarak 12 Avrupa Birliği üyesi ülkede kullanılmaya başlanmış ve ECU tedavülden kaldırılmıştır (Yaman, 2003: 32 – 33).

Bretton Woods Sistemin yıkılmasının ardından, çoğunluğunu az gelişmiş ülkelerin oluşturduğu bir grup ülke, sabit kur uygulamasını devam ettirerek, paralarını yeniden dolara bağlamışlardır. Doların diğer para birimlerine göre değerinin değişmesi, paralarını dolara bağlayan ülkelerin de ulusal paralarının değerinin değişmesine neden olmaktadır. Bu da ulusal paralarını dolara bağlayan ülkeler açısından, dış denge durumlarını olumsuz etkilemektedir. Ülkeler, uluslararası ödemelerde değeri rölatif olarak sabit kalacak para sepetlerine yönelmişlerdir. Söz konusu para sepetleri, ülkelerin ticari faaliyette buldukları diğer ülke paralarının uluslararası ticaretteki payları nispetinde birleştirilmesiyle oluşturulur. Değer ölçüsü olarak bir tek paranın kabul edilmesi yerine para sepetlerinin kabul edilmesi, tek paranın değerinde ani değişiklikler sonucu meydana gelebilecek olumsuzlukları azaltacak; para sepeti bu durumdan, değeri değişen paranın, sepetteki oranı kadarıyla etkilenecektir. Bu sebeple, para sepetlerinin uluslararası değer ölçüsü olarak kabul edilmesi yaygınlaşmıştır. Dolar, bu amaçla kullanılmaya devam etmektedir. Dalgalanması ve değerinin

sıklıkla değişmesi, doların iyi bir değer ölçüsü olarak kullanılmasında soru işaretleri meydana getirmektedir. Bu durumda Euro'nun, doların yerini alması beklenmektedir (Seyidoğlu, 2017: 837 – 838).

2. EKONOMİK GELİŞME

Ekonomik gelişme üretilen mal ve hizmet sayısının artırılması ve bu sayede toplumun sosyal, siyasal, kültürel ve pek çok yönden yaşam tarzını kapsayan geniş bir göstergedir. Dolayısıyla ekonomik gelişme niceliksel ve niteliksel anlamda iyileşmeyi gerektirmektedir. Ancak pek çok çalışmada, kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla, dar bir kapsamı yansıtmasına rağmen, ekonomik gelişme için bir gösterge olarak kullanıldığı görülmektedir.

Tablo 1'de kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla değerleri dikkate alınarak ABD ve İngiltere arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. İngiltere, sanayi devrimiyle üretimini hızla arttırmıştır. 1870 yılında, İngiltere 5.829 dolar kişi başına düşen reel GSYİH ile ilk sırada yer almıştır.

Yıllar	ABD	Artış (%)	İngiltere	Artış (%)
1870	4.803	-	5.829	-
1930	10.695	122,67	8.673	48,79
1944	16.999	58,94	11.803	36,08
1973	26.602	56,49	19.168	62,39
2018	55.335	108,01	38.058	98,54

Tablo 1. ABD ve İngiltere'de Kişi Başına Düşen Reel GSYİH

Kaynak: Maddison Project Database (MPD) 2020.

***Kişi Başına Düşen Reel GSYİH rakamları ABD Doları (2011 yılı baz) olarak kaynaktaki haliyle tabloda gösterilmiştir.**

Altın para standardına dayalı 1870 – 1930 döneminde ABD’de kişi başına düşen reel GSYİH % 122 artarken İngiltere’de bu artış % 48 olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde ABD ekonomisinin hızla geliştiği ve İngiltere’nin önüne geçtiği görülmektedir. 1930 – 1944 döneminde ABD ekonomisinin İngiltere ekonomisinden daha fazla gelişme gösterdiğini bunda dünya savaşlarının etkisinin de olduğunu söylemek doğru olacaktır. Dolayısıyla Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında, İngiltere her ne kadar kazanan taraflar içerisinde olsa da ekonomik anlamda bu savaşlar sonucunda ABD ekonomisinin öne çıktığı, bunda sahip olduğu altın rezervlerinin önemli bir payı olduğu biçiminde bir değerlendirme yapılabilir. 1944 – 1973 döneminde ABD ekonomisi % 56, İngiltere ekonomisi ise % 62 büyümüştür. Bu dönem, karşılaştırma yapılan dönemler içerisinde İngiltere’nin ABD’den daha fazla geliştiği tek dönemdir. 1973 – 2018 döneminde ise ABD’nin % 108, İngiltere’nin ise % 98 kişi başına düşen reel GSYİH’ini arttırdığı, dolayısıyla kapitalizmin merkezleri arasında yer alan bu iki ülkede sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, ticari ve finansal küreselleşme ile birlikte çok güçlü bir gelişme kaydedildiği görülmektedir.

3. FİYAT İSTİKRARI

Uluslararası parasal sistemleri dönemlere göre karşılaştırmak amacıyla fiyat istikrarı önemli göstergelerden birisidir. Ülke ekonomilerinin sağlıklı bir büyüme performansı sergileyebilmesi, fiyat istikrarı açısından gösterdikleri performans ile yakından ilişkilidir. Tablo 2’de ABD ve İngiltere’de dönemlere göre ortalama enflasyon rakamları verilmiştir. Kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla rakamları ile uyumlu olması açısından 2018 yılına kadar değerlendirme yapmak daha sağlıklı olacaktır.

Tablo 2. ABD ve İngiltere’de Ortalama Enflasyon Değerleri (%)

Dönem	ABD*	İngiltere**
1870-1930	0,41	1,00
1930-1944	0,38	2,81
1944-1973	3,24	4,58
1973-2018	3,93	5,64

Kaynak: *Official Data, <https://www.officialdata.org/> ve ** Official Data <https://www.officialdata.org/UK-inflation>

Birinci Dünya Savaşı sonrasında, merkez bankalarına altın talebi artınca altın para sistemine ara verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında, sisteme tekrar dönmek amacıyla ülkeler girişimde bulunmuşlar, ancak güven kaybı sebebiyle başarılı olamamışlardır. Bu sistemi sadece ABD 1970’lerin başına kadar sürdürmüştür (Eğilmez, 2018: 117 – 118). Tablo 2’de görüldüğü üzere 1870 – 1930 döneminde ABD ortalama enflasyon rakamı % 0,41 iken İngiltere’de % 1 gerçekleşmiştir. Dolayısıyla fiyat istikrarı açısından oldukça başarılı bir dönemdir. 1930 – 1944 dünya ekonomisinde büyük buhranın etkilerinin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde ABD’de ortalama enflasyon % 0,38 iken İngiltere’de % 2,81 gerçekleşmiştir. 1944 – 1973 döneminde ABD’de % 3,24 iken İngiltere’de % 4,58 olmuştur. Dolayısıyla fiyat istikrarı açısından, her iki ülkede de kaygı uyandırıcı bir eğilim oluşmaya başlamıştır. 1973 – 2018 döneminde ise ortalama enflasyon ABD’de % 3,93 iken İngiltere’de % 5,64 olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla dönemler itibarıyla değerlendirme yapıldığında, büyük buhran dönemi öncesi fiyat istikrarı açısından en öne çıkan dönemdir. En istikrarsız dönem ise 1973 petrol şoku sonrası dönem olarak görülmektedir. ABD ve İngiltere karşılaştırıldığı zaman, fiyat istikrarının olduğu ilk iki dönem sonrasında, ABD

büyük bir atılım gerçekleştirmiştir. Kişi başına düşen reel GSYİH rakamlarına göre ABD'nin İngiltere'yi geride bıraktığı dönem 1930 – 1944 dönemi olmuştur. Dolayısıyla altın para sisteminin fiyat istikrarını olumlu etkilediğini ve aynı zamanda ABD ekonomisinin gelişiminde önemli bir etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

SONUÇ

1870 yılından Birinci Dünya Savaşı'na kadar çoğu ülkede uygulanan altın para standardında ülkeler, ulusal paralarını altına sabitlemişlerdir. Sistemde rezerv para olarak İngiliz Sterlini kullanılmıştır. Bir ülkenin parasının uluslararası rezerv para olarak kullanılması, ilgili ülkeye diğer ülkelere nazaran avantajlar sağlamaktadır. Bu durum diğer ülkeler açısından itibar zedeleyici olarak görülmektedir. 19. yüzyılda en parlak dönemini yaşayan altın para standardının çökmesinde, 1929 yılında ABD'de başlayan ve kısa sürede tüm dünyada etkili olan Dünya Ekonomik Bunalımı da etkili olmuştur.

Dünya ekonomileri üzerinde etkileri görülen Büyük Buhran döneminde, altın para sistemi çökmüş; uluslararası mali alanda düzensizlik ve karmaşa etkili olmuş ve çeşitli para bölgeleri oluşmuştur. Para bölgeleri, ilgili ülkelerin çeşitli kurallar dahilinde bir araya gelmesi ve ortak bir para birimini kullanması ile oluşmakta ve tek bir ülke tarafından idare edilmektedir. İktisadi ve siyasi gücü en büyük olan ülkenin parası, merkezi para rolündedir (Akın, 2020: 1221). Netice olarak, Dünya Ekonomik Bunalımı döneminde uluslararası ticaret ve ilişkilerde, istikrarsızlık ve kaos hâkim olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı, uluslararası mali durumu olumsuz yönde etkilemiştir. Uluslararası ticareti kolaylaştırmak ve savaş sebebiyle bozulan ülke ekonomilerinin düzelmelerine katkı sağlamak gayesiyle 1944 yılında ABD'nin Bretton Woods kasabasında yapılan konferanslar neticesinde, altın standardının temel özelliklerini taşıyan ve ayarlanabilir sabit kur esasına dayalı yeni bir uluslararası parasal sistem oluşturulmuştur. Sistemde Amerikan Doları, İngiliz Sterlinin yerini alarak itibar görmüş ve rezerv para olmuştur.

Zamanla ABD dünyaya çok fazla dolar arz etmiş ve bu dolarların ABD tarafından altın olarak karşılanamayacağı görülmüştür. Dünya genelinde

dolar karşılığında altına olan talep artınca, ABD bu kuru sürdürmeyeceğini ilan etmiştir. 1970’li yıllarda, altın temelli Bretton Woods Sistemi çökmüştür. Bretton Woods Sisteminin yıkılışının ardından, yeni bir uluslararası para sistemi kurulmamıştır. Ancak dolar halen siyasi istikrar, güven, kur oynaklığının olmaması gibi özelliklere kısmen de olsa sahiptir; bu sebeple de uluslararası işlemlerde kullanılmaya devam etmekte ve hegemonyasını korumaktadır.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ardından, İngiltere kazanan ülkeler arasında yer almasına karşın, ABD ekonomisi elinde bulunan altın rezervlerinin de etkisiyle öne çıkmıştır. 1944 – 1973 yılları arasında İngiltere, ABD’nin üzerinde bir gelişme göstermiştir. Bu dönem, incelenen dönemler içerisinde İngiltere’nin, ABD’nin önüne geçtiği tek dönemdir. ABD ve İngiltere’de sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, ticari ve finansal küreselleşmenin de etkisiyle çok güçlü bir gelişme sağladığı görülmektedir.

Fiyat istikrarı açısından ise en öne çıkan dönem, büyük buhran öncesi dönemdir. Petrol şoku sonrası dönemin ise, fiyat istikrarı açısından en istikrarsız dönem olduğu görülmektedir. Altın para sisteminin, fiyat istikrarını olumlu yönde etkilediği ve ABD ekonomisinin gelişiminde önemli etkileri olduğu söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, dünyanın yeni bir uluslararası para sistemine ihtiyacı olup olmadığı konusunda farklı yaklaşımlar olduğu görülebilmektedir. Geçmişte altına dayalı oluşturulan sistemlerin çöktüğü bilinmektedir. Yeni bir uluslararası para sistemi oluşturulacaksa, yine altına dayalı bir sistem mi oluşturulmalıdır? Yeni oluşturulacak para sisteminde rezerv para olarak hangi para birimi kullanılacaktır? Burada Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği arasında ciddi çekişmelerin olacağı düşünülmektedir. Bu gibi sebeplerle yeni bir uluslararası para sistemi yerine, para blokları oluşturulması daha muhtemel görülmektedir. Çünkü para blokları için, birkaç ülkenin bir araya gelmesi ve belirli kurallar dâhilinde birleşmesi daha olasıdır.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, E. C. (2020). “Uluslararası Para Sisteminin Geçmişi, Bugünü ve Geleceği. Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 5(1), 91 – 120.
- Akın, F. (2020). Altın Para Sisteminin Çöküşünün Ortaya Çıkardığı Sorunların Çözümü Nasıl Olabilir?. *International Social Sciences Studies Journal*, 6(59), 1218 – 1230.
- Aracı, K. A. (2010). 1929 Büyük Ekonomik Buhran’dan 2008 Ekonomik Krizi’ne Dünya Ekonomik Krizleri ve Türk Tekstil Sektörüne Etkileri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi, Tekirdağ.
- Bayar, İ. (2018, Ekim 25 – 27). Bir Sömürü Aracı Olarak Dolar ve Türkiye Ekonomisi [Sempozyum Sunumu]. I. Uluslararası Ekonomi ve İşletme Sempozyumu, Gaziantep, Türkiye.
- Bordo, M. D. (1993). The Bretton Woods International Monetary System: A Historical Overview. In *A Retrospective On The Bretton Woods System: Lessons For International Monetary Reform* (3-108). University Of Chicago Press.
- Cömert, H. (2016). İmkansız Üçleme’den İmkansız İklim’e: Bretton Woods Dönemi ve Sonrası Para Politikası. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 115 – 136.
- Çağlar, Ü. & Dışkaya, S. K. (2018). Küreselleşme, Uluslararası Para Sistemi ve Kriz. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 1 – 24.
- Çalışır, M. & Şanver, C. (2018, Mart 24 – 25). Kripto Paralar ve Para & Maliye Politikalarına Muhtemel Yansımaları [Kongre Sunumu]. VII. International Balkan and Near Eastern Social Science Congress Series, Tekirdağ, Türkiye.
- Çetiner, M. & Sever, E. (2019). Dünya Ekonomisi ve Türkiye’nin Yeri: Tarihsel Süreç, Ekonomik Göstergeler ve Geleceğe Yönelik Tahminler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 333 – 347.
- Eğilmez, M. (2018). Tarihsel Süreç İçinde Dünya Ekonomisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fidan, M., Dilek, S. & Esev, A. (2019). Düünden Bugüne Paranın Tarihi ve Türkiye’de Kâğıt Para Kullanımı. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (18) , 141 – 162.
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2014). Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kamalak, M. (1980). Para ve Para Sistemleri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari

Bilimler Dergisi, 4(3-4), 71 – 97.

Kenger, E. & Tokmak, E. (2018). Ödeme Sistemleri ve Kripto Para. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(23), 4696 – 4705.

Konupara. (2022). Altın Standardı Nedir?. Erişim Tarihi: 02.08.2022, <https://konupara.com/ekonomi/altin-standardi-nedir-15326/>.

Maddison Project Database, version 2020. Bolt, Jutta & Jan Luiten van Zanden (2020), “Maddison style estimates of the evolution of the world economy. A new 2020 update”.

Official Data, Inflation Calculator.” U.S. Official Inflation Data, Alioth Finance, 29 Aug. 2022, <https://www.officialdata.org/>.

Official Data, UK Inflation Calculator: GBP from 1751 to 2022.” Official Inflation Data, Alioth Finance, 29 Aug. 2022, <https://www.officialdata.org/UK-inflation>.

Özyiğit, M. (2014). Kapitalizmin Tarihsel Krizlerinin Uluslararası Para Sistemleri Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat* (15. bs.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat* (21. bs.). İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Togay, S. (2019). Uluslararası Parasal Sistem. In E. Uçkan Dağdemir (Ed.), *Uluslararası İktisat Politikası* (ss. 198 – 219). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi

Yaman, B. (2003). *Uluslararası Rezervler, Türkiye İçin Rezerv Yeterliliği ve Optimum Rezerv Seviyesi Uygulaması. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Ankara.*

3. Bölüm

BAĞIMSIZ DENETİMDE ÖNEMLİ YANLIŞLIK RİSKLERİNİN BELİRLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Gör. Yusuf KURT

Van Yüüncü Yıl Üniversitesi, Özalp Meslek Yüksekokulu,

yusufkurt@yyu.edu.tr

ORCID NO: 0000-0002-1071-4205

1. GİRİŞ

İşletmelerde finansal tabloların hazırlanması ve sunulması sorumluluğu işletme yönetimine aittir. Fakat bazı durumlarda işletme yönetimi farklı amaçlarla finansal tablo kalemleri üzerinde makyajlama yapma eğilimine sahip olabilmektedir. Genel olarak finansal tablolar üzerinde önemli yanlışlıklara sebebiyet verebilecek bu tür olaylar kasıtlı yapıp yapılmamasına göre farklılık göstermektedir. Eğer işletme yönetimi vergiden kaçmak, daha az kar payı dağıtmak veya işletmenin finansal durumunu olduğundan daha iyi göstermek amacıyla finansal tablolar üzerinde kasıtlı olarak oynamalar yapıyorsa bu durum hile olarak ifade edilmektedir. Finansal tablo kalemleri üzerinde kasıt içermeyen durumlardan kaynaklı yanlışlıklar ise “hata” olarak bilinmektedir. Bağımsız denetçiler ise finansal tabloların doğru ve güvenilir biçimde hazırlanıp hazırlanmadığına veya finansal tablolarda önemli yanlışlık riskleri bulunmadığına dair finansal tablo kullanıcılarına makul bir güvence sağlamaktadır.

Finansal tablolarda hilelerin ortaya çıkarılması ve engellenmesi sorumluluğu esas olarak işletme yönetimine aittir. Hilelerin önüne geçmek veya yapılan hileleri ortaya çıkarabilmek için işletme içerisinde kurulan iç kontrol mekanizmasını

oluşturmak da işletme yönetimin görevleri arasındadır. Ayrıca işletme içerisinde ayrı bir birim olarak hizmet veren iç denetim birimi ve denetim komitesi de hilelerin tespit edilmesi ve engellenmesi konularında işletme yönetimine destek sağlamaktadır (Kaya & Uzay, 2018:728)

Finansal tablolarda önemli yanlışlık riskleri olmasına rağmen denetçi tarafından bu tür risklerin ortaya çıkarılamaması durumlarında uygun olmayan denetim görüşü verilmesi denetim riski olarak adlandırılır. Denetim riski; yapısal risk, kontrol riski ve tespit risklerinin çarpılmasıyla hesaplanabilmektedir (Şavlı, 2022:189). Denetçi denetim riskini minimize edebilmesi için işletmenin iç kontrolünü ve işletme çevresini çok iyi tanıması gerekmektedir (Çetinkaya, 2017:114).

İşletme ve çevresini tanımak suretiyle ‘önemli yanlışlık’ risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusu BDS 315 standardında ele alınmıştır. Standartta önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin temel hükümler genel olarak;

- Risk değerlendirme prosedürleri ile ilgili çalışmalar
 - İşletme çevresi, geçerli finansal raporlama çerçevesi ve işletmenin iç kontrol sistemi hakkında bilgi edinilmesi
 - Önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi ve
 - Belgelendirme,
- olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır.

Bu bölümde öncelikle önemli yanlışlık risklerine ilişkin genel çerçeve çizilecek, daha sonra ise KGK (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu) tarafından yapılan yıllık incelemelerde önemli yanlışlık risklerine ilişkin bağımsız denetim kuruluşu ve bağımsız denetçi dosyalarında tespit edilen bulgular ele alınacaktır.

2. ÖNEMLİ YANLIŞLIK RİSKLERİNİN BELİRLENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİNE İLİŞKİN TEMEL HÜKÜMLER

İşletme ve çevresini tanımak suretiyle ‘önemli yanlışlık’ risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusu BDS 315’te yukarıda belirtildiği gibi dört başlık halinde toplanmıştır. Bu konular aşağıdaki başlıklarda açıklanmıştır.

2.1. Risk Değerlendirme Prosedürleri İle İlgili Çalışmalar

Risk değerlendirme prosedürleri hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesinde söz konusu risklere karşılık verebilmek amacıyla ilişkili açıklamaları ifade etmektedir. (BDS 315, Md.6). Denetçi uygulanan bu prosedürlerle birlikte aslında denetime ilişkin bilgilerin toplanmasını, güncel hale getirilmesini ve analizini ifa etmektedir (Akgül, 2016:71).

Risk değerlendirme prosedürleri temel olarak yönetimdeki kişiler ve varsa iç denetim fonksiyonundaki kişiler de dahil olmak üzere uygun diğer kişilerin denetçiler tarafından sorgulanması, analitik prosedürler, gözlem ve tetkik bölümlerinden oluşmaktadır (BDS 315, Md.14). BDS 315 standardı kapsamında işletmede daha sonra uygulanacak olan denetim prosedürlerinin belirlenmesi açısından denetçiler finansal tablolardaki işlemsel sınıflandırma, hesap kalanları ve açıklamalara ilişkin yönetimin beyanlarını esas alarak önemli yanlışlık risklerini belirlemesi gerekmektedir (Akdoğan & Muluk, 2019:714).

Bunun yanında ayrıca denetçinin müşteri ilişkisi ve sözleşmenin kabulü ya da sözleşmenin devam ettirilmesine ilişkin prosedürler hakkında, denetimde görevli olan sorumlu denetçi ve diğer denetçilerin bir araya gelerek istişare etmeleri risk değerlendirme açısından önemlidir.

Denetim riskini belirlemek için işletme içerisindeki kişilerin sorgulanmaları denetçilere farklı bir bakış açısı sağlamakta ve riskin belirlenmesine de yardımcı olmaktadır. Analitik prosedürlerin uygulanmasındaki neden ise finansal tablo kalemleri arasında oransal veya tutarsal olarak bir soru işareti mevcutsa bu durum hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerini beraberinde getirebilmektedir. Analitik prosedürler açısından gözlem ve tetkik ise işletme faaliyetleri, işletme içi veya işletme dışı raporlar, yönetimden veya üst yönetimden sorumlu olanların davranışları gibi etkenleri kapsamaktadır.

2.2. İşletme Çevresi, Geçerli Finansal Raporlama Çerçevesi Ve İşletmenin İç Kontrol Sistemleri

Denetçi risk değerlendirme prosedürlerini uygularken işletmenin içerisinde bulunduğu çevreyi gerek ortaklık yapısı gerekse üst yönetim yapısı gibi konular açısından sağlıklı bir şekilde analiz etmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile üst yönetimden sorumlu olan kişilerin işletmenin icrai görevlerinde yer alıp alması, icrai görevi olduğu halde icrai sorumluluğun olmaması veya üst yönetimden sorumlu olanların finansal tabloların onaylanması ve raporlanmasında etkin bir role sahip olup olmaması gibi konuların tespit edilmesi gerekmektedir (BDS 315, Md. A60).

İşletmelerin benimsediği finansal raporlama çerçevesi ile uygulanan muhasebe politikasının incelenmesi gerekmektedir. Bu konuda işletmenin kendisinin etrafıca tanınması önem arz etmektedir. İşletme çevresinin iyi bilinmesi gelecekte işletmenin hangi uygulama içerisine gireceğinin tahmin edilmesi bakımından önemlidir. Bu ise işletmenin finansal tablolar üzerinde hangi kalemlerde değişiklik yapılabileceğinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Örneğin işletmenin tedarikçilerinden birisini bünyesine katarak dikey büyümesi söz konusu ise, bu durumun gelecekte finansal tablolara ilişkin hangi işlem sınıfları ve bakilerde değişiklik yaratacağı bugünden tahmin edilebilmektedir.

İşletmenin iç kontrol sistemi hakkında bilgi edinilmesi işletmede ortaya çıkarılabilecek bir yanlışlığa ilişkin denetçilere bir kanaat sağlamaktadır. Denetçi iç kontrol sistemini değerlendirirken farklı kanallardan bilgi edinebilir. İşletme yöneticileri veya diğer yetkili elemanlar, kayıtlar veya belgeler bu kanallara örnek olarak verilebilir (Akışık, 2005:94) Ayrıca işletmelerdeki muhasebe skandallarının önüne geçebilmek için güçlü bir iç kontrol sistemine sahip olmak gerekmektedir. Zayıf bir iç kontrol sisteminde işletme içerisinde önemli yanlışlıklar olma ihtimali de artmaktadır. Bu nedenle hata ve hilelerin azaltılabilmesi için işletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin olması şarttır (Fındık, 2016:641).

Denetçi iç kontrol sistemine ilişkin (BDS 315, Md. 24);

- İşletmedeki kontrollerin etkinliğinin sürekli veya ayrı olarak değerlendirilerek belirlenen eksikliklerin giderilmesi
- Eğer işletmede bir iç denetim fonksiyonu mevcutsa iç denetime ilişkin

nitelik, sorumluluk ve faaliyetler

- İç kontrol sisteminin işletmenin bulunduğu duruma uygun olup olmadığı gibi konuları dikkatle izlemesi gerekmektedir.

2.3. Önemli Yanlışlık Risklerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi

İşletme ve çevresini tanımak suretiyle ‘önemli yanlışlık’ risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusu BDS 315 28-37. maddelerinde ele alınmıştır. Bu açıklamalara göre önemli yanlışlık risklerinin finansal tablolar ile hesap bakiyesi, işlem sınıfları ve finansal tablo açıklamaları düzeylerinde ele alınması gerekmektedir. Denetçi bahsedilen düzeylere ilişkin belirlemiş olduğu önemli yanlışlık riskinin ciddi bir risk olup olmadığını değerlendirmelidir. Söz konusu hesap bakiyesi, işlem sınıfları ve finansal tablo açıklamalarının belirlenmesinde denetçi otomatik araç ve teknikler uygulayabilir. Örneğin bir bordro mutabakatı hesabına ilişkin dönem içerisinde birçok netleştirme işlemi ve yevmiye kaydı yapılabilir. Aynı zamanda bu bordro mutabakatı ile yönetime ve diğer çalışanlara gider iadeleri ortaya çıkabilir. Bu ise ödemelerin ilişkili taraflara yapılması nedeniyle önemli bir açıklama olabilir.

BDS’ler finansal tabloların hazırlanması konusunda işletme yönetimi veya üst yönetimin muhtemel riskleri belirleme, bu risklere yönelik iç kontrol sistemi oluşturma, uygulama ve sürdürme konularında aktif bir rol almalarını beklemektedir (BDS 200, Md. 5).

Denetçinin amacı değerlendirilen önemli yanlışlık risklerini göz önüne alarak, belirlenen riske uygun işler tasarlamak ve yürütmek suretiyle denetim kanıtları elde etmektir (Akdoğan & Muluk, 2019:715).Denetçi kamu sektörüne ilişkin bir işletmede görev yapıyorsa önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesinde mevzuat karmaşıklığını ve kurumda yapılan düzenlemelere aykırılık olup olmadığı konularını değerlendirebilir.

Önemli yanlışlık risklerine ilişkin belirlemeler durağandır ve ilgili olduğu işlemlere özeldir (Varıcı, 2014:10). Denetçi risk değerlendirme prosedürlerinden elde edilen denetim kanıtlarının önemli yanlışlık risklerine ilişkin bir dayanak olup olmadığı konusunu değerlendirmelidir. Eğer risklere ilişkin elde edilen denetim kanıtları önemli yanlışlık risklerine uygun dayanak sağlayamaması halin-

de denetçi dayanak sağlayana kadar ilave risk değerlendirme prosedürlerini uygulamalıdır (BDS 315, Md.35). Denetçi önemli yanlışlık riskleri konusunda elde ettiği bir kanıtın ilk denetim kanıtına aykırı bir kanıt olduğu kanısına varırsa, belirlenen kanıtı revize etmesi gerekir.

2.4. Belgelendirme

Belgelendirme; denetçinin denetim esnasında elde ettiği kanıtların yazılı olduğu çalışma kağıtlarıdır. Denetçi çalışma kağıtlarını taraflar arasında bir anlaşmazlık olabileceği ihtimallerine karşılık saklamak zorundadır. Denetçi finansal tabloların doğruluğunu kanıtlama konusunda çalışma kağıtlarını kullanmakta ve bu kağıtları dosyalamaktadır. Denetim esnasında yönetimin tespit edilen hataları işletmenin önemli yanlışlık riskinin belirlenmesi konusunda sağlam bir kaynak oluşturmaktadır (Varıcı, 2014: 110).

Her denetim firması çalışma kağıtlarını belirledikleri yaklaşımlar doğrultusunda düzenlemektedir. Fakat tüm çalışma kağıtlarının genel çatısının ele alınan konular açısından benzer olduğu söylenebilir (Gönen, 2016).

BDS 315, Md. 38'de çalışma kağıtlarına geçirilmesi gereken hususlara yer verilmiştir. Buna göre;

- Denetçilerin kendi aralarında yaptığı müzakereler ve alınan kararlar
- Ayrıca denetçinin elde ettiği kanaatlerin temel noktası, bilgi kaynakları ve uygulanan risk prosedürleri,
- Kontrol faaliyetlerinin tasarımını değerlendirmek ve bu kontrollerin yapıp yapılmadığına yer vermek
- Önemli yanlışlık riski olarak değerlendirilen riskler ve ulaşılan önemli sonuçların sebepleri

gibi faktörlerin çalışma kağıtları ile belgelendirilmesi gerekmektedir.

3. ÖNEMLİ YANLIŞLIK RİSKLERİNE İLİŞKİN KGK TARAFINDAN YAPILAN İNCELEMELER

KGK (Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu) bağımsız denetimin kalitesini sağlamak amacıyla yıllık olarak bağımsız denetim kuruluşlarının ve bağımsız denetçilerin denetim dosyalarını incelemektedir. BDS 315 önemli yanlışlık riskleri standardı 2013 yılından itibaren uygulanmak üzere Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Önemli yanlışlık risklerine ilişkin ilk bulgular 2016 yılında KGK tarafından yayımlanan inceleme raporunda sunulmuştur. Dolayısıyla KGK tarafından yapılan yıllık incelemeler 2014 yılında başlamasına rağmen 2016 yılına kadar önemli yanlışlık risklerine ilişkin herhangi bir bulgu raporlanmamıştır.

Aşağıdaki başlıklarda 2016-2020 yılları arasında KGK tarafından tespit edilen önemli yanlışlık risklerine ilişkin bulgular ele alınacaktır.

3.1. 2016 Yılında Önemli Yanlışlık Risklerine İlişkin Tespit Edilen Bulgular

KGK tarafından yapılan incelemelerde incelenen dosyaların %80’inde önemli yanlışlık risklerine ilişkin eksiklikler olduğu raporlanmıştır. Önemli yanlışlık riski konularına bakıldığında en başta yevmiye kayıtları olmak üzere, yönetim tarafından yapılan kontrollerin ihlal edilmesi riskine karşılık oluşturulan denetim prosedürleri konularında denetçilerin ve denetim kuruluşlarının hileye ilişkin sorumluluklar açısından eksiklikleri olduğu tespit edilmiştir.

İnceleme raporunda mali tablolarda hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerinin genellikle yevmiye kayıtlarından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Buna göre yevmiye kayıtlarının usulüne uygun olmayan biçimde ve yetkisiz olarak kayıtlandığı görülmüştür.

BDS 240 A43 paragrafında yevmiye kayıtlarına ilişkin dikkat edilmesine gereken hususlar ele alınmıştır.

Buna göre;

1. Hileli yevmiye kayıtları ve diğer düzeltmelerin ayırt edici özellikleri
2. Hesap kalemlerinin karmaşıklığı ve niteliği

3. Olağan iş akışı haricinde yapılan yevmiye kayıtları ve ilgili diğer düzeltmeler

konularının titizlikle incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yönetim tarafından yapılan kontrollerin ihmal edilmesine ilişkin prosedürler genelde muhasebe kayıtlarının manipüle edilmesinden kaynaklanmaktadır. İşletme yönetimi bu anlamda muhasebe kayıtlarını kolaylıkla manipüle edebilme şansına sahip olmasından dolayı özel bir konuma sahiptir. Fakat denetçiler de bu tür olaylara karşı prosedürler oluşturarak, hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerine karşı dikkatli davranmaları gerekmektedir.

3.2. 2017 Yılında Önemli Yanlışlık Risklerine İlişkin Tespit Edilen Bulgular

2017 yılı için önemli yanlışlık risklerinin tespit edilmesi hususu iki başlık altında toplanmıştır.

Birinci başlıkta **hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerine** ilişkin tespit edilen bulgular konusuna yer verilirken, ikinci başlıkta **önemli yanlışlık risklerine** ilişkin tespit edilen bulgulara yer verilmiştir.

Bu doğrultuda öncelikle **hile kaynaklı önemli yanlışlık riskleri** konusuna bakıldığında; incelenen dosyaların %72'sinde denetim ekibi içerisinde hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin bir müzakere yapılmadığından bu konuda bağımsız denetçi ve denetim kuruluşlarının hileyle ilişkin ihmallerinin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

İkinci olarak **önemli yanlışlık risklerinin** tespit edilmesi konusunda incelenen denetim dosyalarının %64'ünde mali tablo düzeyinde işlem sınıfları, hesap kalanları ve açıklamalar açısından yönetim beyanları üzerinde önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ile iç kontrolün anlaşılmasına yönelik eksiklik ve ihmallerin olduğu ifade edilmiştir.

Finansal tablolar açısından önemli yanlışlık raporlanan hesap kalemlerinin sınıflandırılması, sunumu veya açıklaması konuları ile olması beklenen raporlama çerçevesine göre sınıflandırılma, sunum veya açıklama konuları arasında farklılık olması anlamına gelmektedir. Bu yanlışlıklar bölümün başında da ifade

edildiği gibi “hata” ve “hile” gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Yürütülen bir denetimde olası yanlışlık çeşitlerinin ve önemli yanlışlık riskleri ile ilişkili olan faktörlerin belirlenmesi, bir sonraki denetimde denetim prosedürlerinin niteliği, zamanlaması ve kapsamının şekillendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

KGK 2017 inceleme raporunda hile risklerine yönelik en sık rastlanan bulgular, önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konularına ait olduğu görülmektedir. Bu bağlamda hile ve önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi hususlarında eksikliklerin bertaraf edilebilmesi açısından denetim kuruluşları ve denetçilere çok fazla görev düşmektedir.

3.3. 2018 Yılında Önemli Yanlışlık Risklerine İlişkin Tespit Edilen Bulgular

2018 yılı için incelenen dosyaların %38’inde denetim ekibi içerisinde önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin bir müzakere yapılmadığından bu konuda bağımsız denetçi ve denetim kuruluşlarının ihmallerinin söz konusu olduğu belirtilmiştir.

İşletme içerisinde hilelerin ne tür şekilde ve nerede ortaya çıkabileceğine dair ihtimallerin denetim ekibi içerisinde mütalaa edilmesi gerekmektedir. Özellikle tecrübeli denetim üyesinin geçmiş tecrübelerinden istifade ederek hilelerin muhtemel olarak nasıl ve ne türde ortaya çıkabileceğine dair görüşlerini diğer denetim üyeleri ile paylaşması önemlidir. Bu tür fikir paylaşımı ile uygulanacak denetim prosedürlerinin içeriği değişebileceği gibi, hangi denetim prosedürlerin hangi denetim üyesi tarafından yapılacağı da belirlenmiş olmaktadır.

2018 yılında şikayet ve ihbarlar dışında KGK tarafından 66 denetim kuruluşu ve 10 denetçi olmak üzere toplam 76 dosya incelenmiştir. Bu dosyalar içerisinde “işletme ve çevresini tanımak suretiyle belirlenen önemli yanlışlık riskleri” konusu toplam 38 bulgu sayısı ile en sık tespit edilen üçüncü bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her bir denetim dosyası özelinde ise “işletme ve çevresini tanımak suretiyle belirlenen önemli yanlışlık riskleri” oranının ise %29 olduğu görülmektedir.

3.4. 2019 Yılında Önemli Yanlışlık Risklerine İlişkin Tespit Edilen Bulgular

2019 yılı için incelenen dosyaların yalnızca %5’inde iç kontrol sistemi ve işletme çevresini tanımak suretiyle mali tablolarda önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin aksaklıklar olduğu belirtilmiştir. 2019 yılında tespit edilen bulguların oranı ile 2016, 2017 ve 2018 yıllarında tespit edilen bulguların oranları karşılaştırıldığında 2019 yılında çok ciddi derecede azalmalar olduğu görülmektedir.

2019 yılında önemli yanlışlık risklerine ilişkin tespit edilen bulguların yoğunluk gösterdiği alanlar açıkça ifade edilmiştir. Bu alanlar aşağıdaki gibidir.

- Finansal tablo düzeyinde işlem sınıfları, hesap kalanları ve açıklamalara ilişkin yönetim tarafından verilen beyanlar açısından önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin prosedürlerin denetçiler tarafından uygulanmaması
- İşletmenin benimsediği finansal raporlama çerçevesinin işletmenin gereklerine uygun olup olmadığı konusu ile denetimin yürütülmesinde kilit denetim üyeleri ile denetim ekibindeki diğer üyelerin işletmedeki önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi konusunda istişarede bulunmamaları
- İç kontrol sistemi de dahil olmak üzere işletme çevresini tanımak amacıyla herhangi bir denetim programı uygulanmaması ve buna ilişkin uygun ve yeterli denetim kanıtı elde edilmemesi
- İşletmenin risk değerlendirme sürecine ilişkin bir sorgulamanın yapılmaması ve böyle bir durumun var olup olmadığı konusunun önemli yanlışlık riskine olabilecek muhtemel etkisinin denetçiler tarafından değerlendirilmemesi
- İşlem sınıfları, hesap kalanları ve açıklamalara ilişkin yönetim tarafından verilen beyanlar açısından önemli yanlışlık riski düzeylerinin nasıl belirlendiğine ilişkin yeterli denetim kanıtının bulunmaması
- Finansal raporlamaya ilişkin bilgi sistemi hakkında veri toplanmaması

Yapılan incelemelerde yaygın olarak belirlenen bulgular arasında önemli yanlışlık risklerinin dosya bazında ağırlıklandırılmasına bakıldığında %35 ol-

duğu göze çarpmaktadır. Dosyalar arasında sıralama yapıldığında ise önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunun yedinci sırada olduğu tespit edilmiştir.

3.5. 2020 Yılında Önemli Yanlışlık Risklerine İlişkin Tespit Edilen Bulgular

2020 yılı için ihbar ve şikayetler hariç olmak üzere 67 denetim kuruluşu ve 4 bağımsız denetçinin denetim dosyaları üzerinde inceleme yapılmıştır. İncelenen dosyalarda yalnızca %4.56'sında iç kontrol sistemi ve işletme çevresini tanımak suretiyle mali tablolarda önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin aksaklıklar olduğu belirtilmiştir. Bu oran 2019 yılı ile karşılaştırıldığında önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin durumun pek de farklılaşmadığını göstermektedir.

Tespit edilen hususların yoğunluk gösterdiği alanlar aşağıda sıralanmıştır.

- İç kontrol sistemi de dahil olmak üzere işletme çevresini tanımak amacıyla herhangi bir denetim programı uygulanmaması ve buna ilişkin uygun ve yeterli denetim kanıtı elde edilmemesi
- Sonraki yürütülecek denetim programının belirlenmesi ve uygulanmasına yönelik finansal tablolar açısından ve yönetimin beyanatı üzerinden herhangi bir önemli yanlışlık riskinin belirlenmemesi ve bu durumun ele alınmaması
- Finansal tabloların önemli yanlışlıklara açık olup olmadığı konusu ile işletmenin benimsediği finansal raporlama çerçevesinin işletmenin gereklerine uygun olup olmadığı konularında istişarede bulunulmaması
- İç kontrol sisteminin bileşenlerinden olan kontrol çevresi, firma risk değerlendirme süreci ve ilişkili iş süreçleri de dahil olmak üzere mali raporlama ile ilgili bilgi sistemi ve iletişim gibi kontrol faaliyetlerine ilişkin bir fikir toplanmaması

gibi konular tespit edilmiştir.

Yapılan incelemelerde yaygın olarak belirlenen bulgular arasında önemli yanlışlık risklerinin dosya bazında ağırlıklandırılmasına bakıldığında %36 oldu-

ğu göze çarpmaktadır. Dosyalar arasında sıralama yapıldığında ise önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunun sekizinci sırada olduğu tespit edilmiştir.

KGK tarafından 2020 yılında yayımlanan raporda “Risk Olarak Belirlenmiş Hususlar” başlığı altında tespit edilen bulguların %7’sinde belirlenen ve değerlendirilen önemli yanlışlık risklerine karşı yapılacak işlerin şekillendirilmemesi konusunda aksaklıklar olduğu belirtilmiştir.

Tespit edilen aksaklıkların yoğunlaşmış olduğu başlıklar aşağıdaki gibidir.

- Dönem sonunda mali tabloların kapanış işlemleri ile alakalı denetçiler tarafından uygulanması beklenen maddi doğruluk testlerine başvurulmaması
- Önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesinden ayrı olarak, önemli sayılabilecek hesap bakiyesi, işlem sınıfları ve açıklamalara ilişkin herhangi bir maddi doğrulama işleminin yapılmadığı
- Finansal tablolar düzeyinde tespit edilen bir önemli yanlışlık riskine yönelik yapılması beklenen genel işlerin yapılmadığı ve sonraki denetimlerde uygulanmak üzere herhangi bir denetim prosedürü geliştirilmediği ve uygulanmadığı
- Yeterli sayıda ve uygun denetim kanıtları toplamak amacıyla kontrol testlerinin yapılmaması

Bağımsız denetçilerin hileye ilişkin sorumlulukları başlığı altında tespit edilen bulguların %6.27’sinde hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusu ile bunlara ilişkin yeterli sayıda ve uygun nitelikte bir denetim kanıtı toplanmadığı belirtilmiştir.

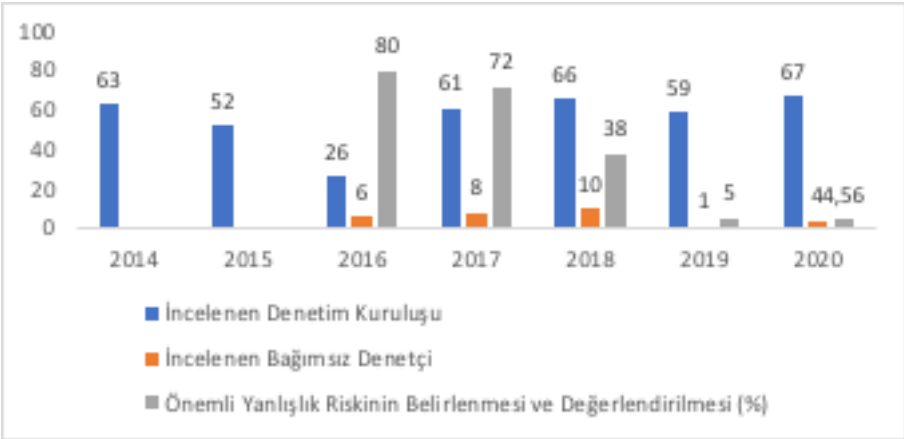
Tespit edilen aksaklıkların yoğunlaşmış olduğu başlıklar aşağıdaki gibidir.

- İşletmeyi herhangi bir şekilde etkilemiş veya etkilemesi beklenen bir hile hakkında yönetimin bir bilgisinin olup olmadığı konusunun soruşturulmaması
- Hile kaynaklı önemli yanlışlık risklerine yönelik yapılması gereken genel işlerin belirtilmemesi
- İşletmenin hasılat kaleminde önemli yanlışlık riski bulunma ihtimaline karşılık hangi tür hasılat ve hasılat işleminin bu tür riske konu olabileceğinin

değerlendirilmemesi

- İşletmede önemli yanlışlık riski olarak tespit edilen durumlara karşılık sonraki denetim prosedürlerinin uygulanmaması
- Finansal tablo düzeyinde, işlem sınıfları, hesap bakiyeleri ve açıklamalara ilişkin önemli yanlışlık risklerinin belirlenmemesi ve bu konunun ele alınmaması
- İşletmede bir yanlışlık belirlendiğinde bu yanlışlığa “hile olabilir” gözüyle bakılmaması gibi durumları kapsamaktadır.

2014-2020 yılları arasında denetlenen bağımsız denetim kuruluşları, bağımsız denetçiler ve önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin tespit edilen bulgular aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 1: KGK Tarafından Denetlenen Bağımsız Denetim Kuruluşları, Bağımsız Denetçiler ve Önemli Yanlışlık Risklerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesine İlişkin Tespit Edilen Bulgular

Grafik 1’den de anlaşılacağı üzere 2014 ve 2015 yıllarında incelenen bağımsız denetçiler ve işletme sürekliliğine ilişkin veriler bulunmamaktadır. KGK tarafından bağımsız denetçilerin denetlenmesi 2015 yılından sonra başladığı görülmektedir. 2016, 2017 ve 2018 yıllarında önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin incelenen dosyaların tüm dosyalar içerisindeki ağırlıkları sırasıyla %80, %66 ve %38 olduğu görülmektedir. Bu oranlar önemli

yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konularına gerek bağımsız denetim kuruluşu gerekse de bağımsız denetçiler tarafından yeteri kadar önem verilmediğini göstermektedir. Fakat 2019 ve 2020 yıllarında bu rakamın ciddi derecede azaldığı görülmektedir. Denetlenen bağımsız denetim kuruluşları ile bağımsız denetçiler nicel olarak karşılaştırıldığında, KGK tarafından yapılan denetimlerin bağımsız denetim kuruluşları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

SONUÇ

İşletme ve çevresini tanımak suretiyle ‘önemli yanlışlık’ risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusu BDS 315 standardında ele alınmıştır. Önemli yanlışlık risklerinin finansal tablolar ile hesap bakiyesi, işlem sınıfları ve finansal tablo açıklamaları düzeylerinde ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Bağımsız denetçi bahsedilen düzeylere ilişkin belirlemiş olduğu önemli yanlışlık riskinin ciddi bir risk olup olmadığı konusunda değerlendirme yapmalıdır. Denetçiler riskin belirlenmesinde ise otomatik araç ve tekniklere başvurabilmektedir.

BDS’ler, finansal tabloların hazırlanması konusunda işletme yönetimi veya üst yönetimden muhtemel riskleri belirleme, bu risklere yönelik iç kontrol sistemi oluşturma, uygulama ve sürdürme konularında aktif bir rol almalarını beklemektedir. Denetçi ise değerlendirilen önemli yanlışlık risklerini göz önüne alarak, belirlenen riske uygun işler tasarlamak ve yürütmek suretiyle denetim kanıtları elde etmekten sorumludur.

KGK bağımsız denetimin kalitesini sağlamak amacıyla yıllık olarak bağımsız denetim kuruluşları ve bağımsız denetçilerin dosyalarını incelemektedir. KGK 2014 yılından itibaren denetim kuruluşlarının kalite kontrol sistemlerini incelemektedir. Önemli yanlışlık risklerine ilişkin ilk bulgular ise 2016 yılında yayımlanan inceleme raporunda sunulmuştur. Dolayısıyla KGK tarafından yapılan yıllık incelemeler 2014 yılında başlamasına rağmen 2016 yılına kadar önemli yanlışlık risklerine ilişkin herhangi bir bulgu raporlanmamıştır.

KGK tarafından bağımsız denetçilerin denetlenmesi 2015 yılından sonra başladığı görülmektedir. 2016, 2017 ve 2018 yıllarında önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesine ilişkin incelenen dosyaların tüm dosyalar

içerisindeki ağırlıkları sırasıyla %80, %66 ve %38 olduğu görülmüştür. Bu oranların önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konularına gerek bağımsız denetim kuruluşu gerekse de bağımsız denetçiler tarafından yeteri kadar önem verilmediğini göstermektedir. Fakat 2019 ve 2020 yıllarında bu rakamın ciddi derecede azaldığı tespit edilmiştir. Denetlenen bağımsız denetim kuruluşları ile bağımsız denetçiler nicel olarak karşılaştırıldığında, KGK tarafından yapılan denetimlerin bağımsız denetim kuruluşları üzerinde yoğunlaştığı gözlemlenmiştir.

BDS 315 önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi hususları denetimin yürütülmesi esnasında bağımsız denetçiler tarafından ihmal edilmesi veya konunun ele alınsa bile eksikliklerin söz konusu olması bağımsız denetim kuruluşunun itibarının azalmasına neden olacaktır. Başka bir ifadeyle denetçiler tarafından finansal tablo düzeyinde işletmenin önemli yanlışlık risklerinin uygulanan denetim prosedürleri ile ortaya çıkartılamaması işletmeyi gelecekte finansal açıdan olumsuz etkileyebilecektir. Örneğin hile kaynaklı önemli yanlışlık riskleri yüksek olan bir işletmede, denetçiler tarafından bu durumun ortaya çıkarılamamasından dolayı işletme olası bir iflas riskiyle karşı karşıya kalması durumunda yatırımcıların kaybedilmesine neden olacaktır.

Önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konusunun etkileyeceği diğer bir taraf ise finansal kuruluşlardır. Bağımsız denetçilerin işletmenin önemli yanlışlık risklerinin belirlenmesi ve değerlendirilmesi konularında eksikliklerinin olması, finansal tablo düzeyinde finansal kuruluşların alacağı kararları olumsuz etkileyecek ve işletmelerin vadesi gelen borçlarını ödemekte zorluk çekmesine neden olacaktır. Bu durum ise finansal kuruluşların kredi faaliyetlerine zarar verecektir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, N., & Muluk, Z. (2019). Bağımsız Denetim Standartları Kapsamında Grup Şirketlerinin Önemlilik Düzeylerinin Belirlenmesi-Kullanılan Yöntemlerin İncelenmesi Bayesian Modeli Uygulamasının Değerlendirilmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 21(3), 704-732. <https://doi.org/10.31460/Mbdd.562373>
- Akgül, E. Z., (2016) İşletmelerdeki İç Kontrol Sisteminin ve İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Denetimdeki Önemi, *Muhasebe Ve Denetim Dünyası*, 1(1), 67-82

- Akışık, O. (2005). İç Kontrol Sistemi ve Bağımsız Denetim İçindeki Yeri. *Muhasebe Ve Denetim Bakış*, (14), 89-102.
- BDS 315 İşletme ve Çevresini Tanımak Suretiyle ‘Önemli Yanlışlık’ Risklerinin Belirlenmesi ve Değerlendirilmesi Standardı, 13/12/2017 tarihli ve 30269 sayılı Resmi Gazete
- BDS 200, Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi, 13/10/2013 Tarihli ve 28794 Sayılı Resmi Gazete
- BDS 240, Finansal Tabloların Bağımsız Denetiminde Bağımsız Denetçinin Hileye İlişkin Sorumlulukları , 10/12/2013 Tarihli ve 28847 sayılı Resmi Gazete
- Çetinkaya, N. (2017). Risk Odaklı Denetimde Denetim Kanıtının Kalitesinin Önemi Ve Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 19(1), 109-133.
- Fındık, H. (2016). İç Kontrol Sisteminde Satın Alma ve Ödeme Faaliyetlerine Yönelik Riskler Ve Alınabilecek Önlemler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 640-662.
- Gönen, S. (2016). Bağımsız Denetimde Çalışma Kağıtlarının 230 No’lu Türkiye Denetim Standardı Açısından İncelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(7), 1792-1808.
- Kaya, H. P., & Uzay, Ş. (2018). Hileli Finansal Raporlama Ve Bağımsız Denetçinin Sorumluluğu. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 20, 721-740.
- KGK, Yıllık İnceleme Raporları, 2017
- KGK, Yıllık İnceleme Raporları, 2018
- KGK, Yıllık İnceleme Raporları, 2019
- KGK, Yıllık İnceleme Raporları, 2020
- Şavlı, T. (2022). Türkiye’de Bağımsız Denetçilerin İç Denetçi Çalışmalarından Faydalanması Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24 (Modavica Özel Sayısı), 184-201. <https://doi.org/10.31460/Mbdd.1065595>
- Varıcı, İ. (2014). Muhasebe ve Denetim Standartları Açısından Muhasebe Tahminleri. *Journal Of Accounting And Taxation Studies*, 7(2), 81-112.

4. Bölüm

2010-2020 YILLARI ARALIĞINDA TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİĞİN SEYİR DEFTERİ

Doç. Dr. Teoman AKPINAR

*Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu MYO,
takpinar@nku.edu.tr*

Dr. Eren ÖĞÜTOĞULLARI

*SGK E. Başmüfettişi,
eogutogullari@yahoo.com*

GİRİŞ

Sosyal güvenliğin toplumun tüm seviyeleri üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Çalışanlara ve ailelerine sağlık hizmetlerine erişim ve kısa süreli işsizlik, hastalık veya analık ya da malullük veya iş kazası nedeniyle uzun vadeli gelir kaybına karşı koruma sağlamak ve yaşlılara emeklilik yıllarında gelir güvenesi temin etmektedir. Çocuklar, ailelerinin eğitim masraflarıyla baş etmelerine yardımcı olmak için tasarlanmış sosyal güvenlik programlarından yararlanmaktadır. İşverenler ve işletmeler için sosyal güvenlik, istikrarlı çalışma ilişkilerinin ve üretken bir işgücünün korunmasına yardımcı olmaktadır. İlave olarak, sosyal güvenlik, yaşam standartlarını destekleyerek, yapısal ve teknolojik değişimin insanlar üzerindeki etkilerini azaltarak ve böylece küreselleşmeye daha olumlu bir yaklaşım için temel sağlayarak sosyal kaynaşmaya ve bir ülkenin genel büyümesine ve gelişmesine katkıda bulunabilmektedir (ILO, 2001:2).

Sosyal güvenlik, bir toplumun, özellikle yaşlılık, işsizlik, hastalık, malullük, iş kazası, analık veya bir aile reisinin kaybı durumlarında sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak ve gelir güvenliğini garanti altına almak için bireylere ve hanelere sağladığı korumadır. Tarihin ilk dönemlerinden bu yana insanların yerleşik hayata geçerek çalışma bilincinin oluşması ile çalışma hayatı denilen ortamlarda korunma hissi bireyleri kaplamış ve korunma isteğinin bunun kapsamı ülkelerin

yapısına gelir durumuna nüfusla ekonomik yapı ve siyasi coğrafyadaki konumuna göre farklı şekillerde ve farklı biçimlerde şekillenmiştir.

Türkiye’de sosyal güvenlik konusunda son yıllarda atılan adımlar sayesinde bazı reform hareketlerine girilmiş ve finansman açığını kapatmak yönünde özellikle emeklilik yaşının yükseltilmesi bir ölçüde pasif sigortalara aşırı seviyede artışından dolayı sosyal güvenliğin zor günler yaşamasını engelleme yönünde etkili olmuştur. Ancak, sosyal güvenliğin sorunları bitmemiştir. Sosyal güvenlikle ilgili yapılan birçok adımlara rağmen; aktif işgücünü artırma çabaları, emeklilik yaşının arttırılması, kaçak çalışanların kayıt içine alınması çabalarına rağmen Sosyal Güvenlik finansal açıdan önemli açıklar vermeye devam etmektedir.

Türkiye’de aşağıda da incelediğimiz gibi emekli sayısı sürekli artmakta, aktif sigortalı sayısı da artmakta ancak, aktif pasif dengesi istenilen seviyeye gelemediği için 2010 – 2020 yılları aralığında da sosyal güvenlikte devletin finansmanına büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada öncelikle; Sosyal Güvenlik kavramı, kısa tarihçesi, konusu ve önemli belirtilmiş sonra çalışmanın esas konusu olan 2010-2020 yılları aralığındaki sosyal güvenlikteki rakamsal gelişmeler incelenmeye ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

1. SOSYAL GÜVENLİK KAVRAMI

Sosyal güvenlik insanları gelirsiz kalmaya karşı koruyan bir sistemdir. İnsanların çalışma gücünden yoksun kaldığı dönemlerde onlara destek sağlayarak gelir elde etmelerini sağlamaktadır. Örneğin, hastalık, malullük, analık, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, işsizlik ve ölüm gibi durumlarda insanların güvencesi olan sistem, sosyal güvenlik sistemidir.

1982 Anayasası’nın 60. Maddesi’nde “Herkesin sosyal güvenlik hakkı vardır. Devlet bu güvenliği sağlamak için gerekli önlemleri alır ve teşkilatı kurar” ifadesi ile sosyal güvenlik hakkının sağlanması amacıyla sosyal sigorta ve sosyal yardım kuruluşlarının kurulması devletin görevi olarak ifade edilmekte ve devletin sosyal güvenliğe verdiği önem vurgulanmaktadır. Sonuçta, sosyal güvenliğin varlık nedeni, bireylerin karşılaşılabilecekleri riskler nedeniyle ihtiyaç duymaları durumunda asgari bir güvence sağlamaktır. Sosyal güvenliğin konusu toplumdaki herkesten ancak güçsüz ve korunmaya muhtaç bireyler önceliklidir (Küçükşahin, 2022:75).

Çağdaş anlamda sosyal güvenlik; Devletin, herkesin sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bugünün ve yarının güvence altına almasıdır. Bir ülkede sosyal güvenliğin sağlanması için üç temel araç kullanılmaktadır. Bunlar; sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmet programları. Günümüzde sosyal güvenlik kavramı geçmişe göre boyut değiştirmiş ve sadece çalışanları değil tüm vatandaşları kapsayacak şekilde gelişmiştir. Sosyal yardım, sosyal hizmetler ve sosyal sigorta kurumlarının da bu amaca ulaşmak için sosyal güvenliğin araçları olduğunu belirtmek gerekir. Bir başka tanımla sosyal güvenlik, belirli sosyal risklerin ekonomik sonuçları nedeniyle, gelir kayıplarına ve gider artışlarına karşı bireylere güvence sağlanması yoludur (Sofracı, 2005: 59-60).

Sosyal güvenlik, ekonomik güvenliği sağlama amacına ulaşmalıdır. Bu bakış açısı, bireylerin ekonomik güvenliğini zedeleyebilecek tüm olayların sosyal güvenlik alanına girmesini sağlamaktadır. Lord Beveridge'in ifadesiyle sosyal güvenlik, bireyin yaşamının her döneminde yeterli düzeyde bir gelir sağlayarak güvenlik ihtiyacını karşılamasıdır (Zunluoğlu, 2014:9). Sosyal güvenlik, kavramının birçok kapsamlı tanımı bulunmakla birlikte, geniş anlamda tanımlanacak olursa, gelir dağılımını ve/veya gelirin dağılımını değiştirerek sosyal hayatın devamlılığını ve bütünlüğünü sağlamaya, sosyal güvenlikten memnuniyeti artırmaya yönelik tedbirler almaktadır. Sosyal güvenlik, belirli bir gelirden tatmini artırarak sosyal hayatta bireyler ve sosyal gruplar arasında çıkabilecek çatışma ve huzursuzlukları önlemeye çalışan önlemler ağı ve politikalar demeti olarak da tanımlanabilir (Alper, 2003: 3). Günümüzde sosyal güvenliğin sağlanması; sosyal sigorta, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetlere dayanmaktadır. "Sosyal Sigorta": Finansmanı zorunlu olan, primlere dayalı sosyal risklere karşı bireyleri koruyan programlar bütünüdür. Sosyal sigorta ve sosyal güvenlik kavramları birbiriyle yakından ilişkili ve farklı kavramlardır. Sosyal sigorta, bir bütün olarak sosyal güvenlik değil, sadece sosyal güvenliği sağlamak için kullanılan bir tekniktir. Sosyal güvenlik ise sosyal sigortayı da içeren en üst kavramdır (Karabayır, 2019:5).

2. SOSYAL GÜVENLİĞİN KISA TARİHÇESİ

İnsanlık tarihi boyunca tüm halklar işsizlik, hastalık, sakatlık, ölüm ve yaşlılığın getirdiği belirsizliklerle karşı karşıya kalmıştır. Ekonomi alanında, yaşamın bu kaçınılmaz yönlerinin kişinin ekonomik güvenliğine yönelik tehditler

olduğu söylenir. Eski Yunanlılar için ekonomik güvenlik, zeytinyağı amforaları şeklini aldı. Zeytinyağı çok besleyiciydi ve nispeten uzun süre saklanabilirdi. Yunanlılar ihtiyaç duyduklarında kendilerini geçindirmek için zeytinyağı stokladılar ve bu onların ekonomik güvenlik biçimiydi. Ortaçağ Avrupa’sında, feodal sistem ekonomik güvenliğin temeliydi ve feodal lord, mülk üzerinde çalışan serflerin ekonomik hayatta kalmasından sorumluydu. Feodal lordun ekonomik güvencesi, mülkü çalıştıracak düzenli bir serf arzı olduğu sürece vardı ve serfler, ancak emeklerini sağlayacak kadar uygun oldukları sürece ekonomik güvenceye sahipti. Orta Çağ boyunca, resmi bir ekonomik düzenleme olarak hayırseverlik fikri de ilk kez ortaya çıktı. Aile üyeleri ve akrabalar, birbirlerine karşı her zaman bir dereceye kadar sorumluluk hissetmişlerdir ve ailenin yararlanabileceği kaynaklara sahip olduğu ölçüde, bu, özellikle yaşlılar veya sakatlar için genellikle bir ekonomik güvenlik kaynağıydı. Ve toprağın kendisi, ona sahip olanlar veya çiftliklerde yaşayanlar için önemli bir ekonomik güvenlik biçimiydi. Bunlar ekonomik güvenliğin geleneksel kaynaklar ve varlıklar; iş gücü; aile ve sadaka olarak anılmıştır (SSA, 2022).

Toplumlar ekonomik ve sosyal karmaşıklık içinde büyüdükçe ve izole çiftlikler yerini şehirlere ve köylere bıraktıkça, Avrupa, üyelerinin ekonomik güvenliğini korumaya çalışan çeşitli türlerde resmi örgütlerin gelişimine tanık oldu. Muhtemelen bu örgütlerin en eskisi, Orta Çağ’da tüccarlar veya zanaatkarlar tarafından kurulan loncalardı. Ortak bir ticaret veya işletmeye sahip olan bireyler, karşılıklı yardım toplulukları veya loncalar halinde bir araya geldi. Bu loncalar üretimi ve istihdamı düzenler ve ayrıca üyelerine yoksulluk veya hastalık zamanlarında mali yardım ve bir üye öldüğünde masrafların karşılanmasına yardımcı olmak için katkılar da dahil olmak üzere bir dizi fayda sağlarlar (SSA, 2022).

Sosyal güvenlik kavramının ilk kullanıldığı yasal düzenleme; engelliler, körler, yaşlılar, madenciler ve işsizler için sosyal güvenlik sağlanmasıyla ilgilenen 14 Ağustos 1935 tarihli ABD Sosyal Güvenlik Yasasıdır. 1929 ekonomik krizinin açtığı derin yaralar, ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt’i, halkı gelecekte olası ekonomik krizlerden korumak için bu yasayı çıkarmaya zorlamıştır (Küçükşahin, 2022:72). 1935’in sonlarında kabul edilecek olan Sosyal Güvenlik programı, temel ilkeleri için “sosyal sigorta” kavramına dayanıyordu. Sosyal sigorta, 19. yüzyılda Avrupa’da başlayan ve Avrupa sosyal refah geleneğinin bir ifadesi olan saygın ve ciddi bir entelektüel gelenektir. İlk olarak 1889’da Almanya’da ünlü Şansölye Otto von Bismarck’ın ısrarıyla kabul edildi. Gerçekten de, Ame-

rika 1935'te sosyal sigortayı benimsediğinde, halihazırda bir tür sosyal sigorta programı yürüten 34 ülke vardı (bunların yaklaşık 20'si Sosyal Güvenlik gibi katkılı programlardı) (SSA, 2022).

Sanayi devriminden önce sosyal güvenlikte yardım kuruluşları söz sahibi idi. Ayrıca dini otoritelerin ve siyasi gücü elinde bulunduranların yardımları da bulunmaktaydı. Bu doğrultuda sosyal güvenlik sistemi oluşumları; yardımlar, devletin karşılıksız yardımları ve düşük düzeyde meslek dayanışması şeklinde devam etmiştir. Bu itibarla sanayi devrimi öncesi geleneksel sosyal güvenlik sisteminin araçları; Aile desteği, tanıma faktörüne dayalı işbirliği: komşuluk ve akrabalık, dini sosyal yardım ve kurumsal sosyal yardım: vakıflar, dayanışma fonları olmuştur. Sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan işçi sınıfı sayesinde Sosyal Güvenlik sisteminde köklü değişiklikler yaşanmış ancak çalışma koşullarının ağırlaşması toplumsal barışı tehlikeye düşürmüştür. İşçilerin acımasız koşullarda çalıştırılmaları, kadın, çocuk veya yaşlı ayırımı yapılmadan insanlar neredeyse 24 saate yakın çalıştırılmış üstelik iş sağlığı ve güvenliğine de önem verilmeden birçok işçinin yaşamını kaybetmesine mal olan çalışma düzeni yerleşmiştir. Ekonomik liberalizm, endüstri devriminin yarattığı sosyo-ekonomik sorunları ortadan kaldıramadığı için işçilerin örgütlenerek taleplerini dile getirmeleri gerekmiştir. Bu nedenle, 18 yüzyılda ortaya çıkan ve üretim sürecinde önemli değişikliklere sebep olan endüstrileşme olgusu dar anlamda sosyal politika uygulamalarını doğurmuştur. İşçi sınıfının ortaya çıkması ve Avrupa'da gelişmeye başlaması onların zamanla sendikalaşma ve insan gibi yaşama arzusunun gelişimini tetikleyerek Sosyal Güvenlik sistemlerinin kurulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda ilk olarak 1877 yılında Almanya'da Otto von Bismarck tarafından yapılan ve günümüzde Bismarck raporu olarak bilinen ve bugün de kullanılmakta olan ilkelerin geliştirildiği çalışmalar Sosyal Güvenlik sisteminin temellerini atmıştır. Bismarck'ın hazırladığı rapor ilk sosyal güvenlik denemesi olarak kabul edilmekte; denemesinin temel özelliği ise mesleki faaliyet ölçülere bağlı kalınarak kişinin Sosyal Sigorta kapsamına alınması ve sosyal sigortaların finansmanının da işçi, işveren primleri yanında devlet katkılarıyla sağlanmasıdır. Bu şekilde ekonomik ve sosyal düzensizliklerden dolayı işçilerin sosyal risklere maruz kalması nedeniyle Devlet tarafından gelir bağlanması esasını taşıyan sosyal sigorta sistemi kabul edilmiştir. Bismarck modeli olarak anılan bu sistem ilk önceleri sadece sanayide çalışan işçileri kapsamına almış ancak sonrasında diğer ücretliler de kapsama alınmaya başlamış ve yeni getirilen ve günümüzde de kul-

lanılan zorunluluk ilkesi işçilerin zorunlu olarak sisteme katılması sağlanmıştır. Bismarck modelinden sonra sosyal güvenliğin gelişimine önemli katkı yapan ve Sir William Beveridge tarafından 1942 yılında hazırlanan rapordur. Dağınık halde bulunan İngiliz sosyal güvenlik sistemini yeniden yapılandırmak amacıyla görevlendirilen komisyona Beveridge başkanlık etmiş, komisyon günümüzde Beveridge Raporu olarak anılan ünlü raporunu 20 Kasım 1942'de açıklamıştır. Rapora göre; yoksulluk çağdaş toplumun yüz karası kabul edilmiş, sosyal güvenliğin kapsamının genişletilmesi ve sistematik bir model kurulması ile yoksulluk sorununun aşılabileceği öngörülmüştür. Raporun diğer önemli özellikleri ise genellik ve sigorta yardımlarında teklik ilkesi, yönetimde birlik ilkesi, primlerde teklik, vergilerle katkı sağlama ilkesi yanında, sosyal güvenliğin tam istihdam ve ulusal sağlık politikaları ile desteklenmesi ilkelerine dayandırılmıştır (Zunluoğlu, 2014:14-16).

Sosyal güvenliğin korunması, ILO sözleşmelerinde ve BM belgelerinde, gezegenimizdeki insanların küçük bir bölümünün fiilen yararlanmasına rağmen, temel bir insan hakkı olarak açıkça tanımlanmıştır. Genel olarak, vergiyle finanse edilen sosyal hizmetlerle birlikte, katkıya dayalı bir sağlık, emeklilik ve işsizlik koruması sistemi olarak tanımlanır. sosyal güvenlik, küreselleşen dünyada evrensel bir meydan okuma haline gelmiştir. Dünya nüfusunun sadece yüzde 20'si yeterli sosyal güvenlik kapsamına sahipken, yarısından fazlası herhangi bir sosyal güvenlik korumasından yoksundur. Sigortası olmayanlar kayıt dışı ekonominin bir parçası olma eğilimindedir - genellikle yaşlılıklarında sosyal güvenlik tarafından korunmazlar ve sağlık faturalarını ödeyemezler. Buna ek olarak, pek çok kişinin kapsamı yetersizdir - yani, önemli koruma unsurlarından yoksun olabilirler (Örn. sağlık veya emekli maaşı) veya sahip oldukları korumanın düşük veya azalmakta olduğu. Deneyimler, insanların öncelikli ihtiyaçlarını karşılayan sosyal güvenlik yardımlarına katkıda bulunmaya istekli olduklarını göstermektedir (ILO, 2001:1).

3. SOSYAL GÜVENLİĞİN KONUSU

Sosyal güvenlik kavramı, kişinin gelirinde kesintiye veya giderlerin artmasına neden olan ve toplumu etkileyen sosyal tehlikelere karşı toplumun güvenliğini sağlayarak, tehlikeden kurtulmayı ifade eder (Kırdar, 2020: 14).

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 1952 tarihli ve 102 sayılı Sosyal Güvenlik Asgari Normlar Sözleşmesi'nde dokuz sosyal tehlike (risk) tanımlanmıştır. Bu dokuz sosyal risk, iş kazaları ve hastalıkları, hastalık, analık, sakatlık, yaşlılık, ölüm, işsizlik ve aile yükleridir. Bu sözleşme, sosyal sigorta branşlarını tanımlayan, her biri için asgari standartlar belirleyen ve bunların sürdürülebilirliği ve iyi yönetimi için ilkeleri belirleyen tek uluslararası sözleşmedir.

Sosyal güvenliğin konusu olan riskler, bireyin ne zaman ortaya çıkacağı kesin olmayan veya gerçekleşmesi muhtemel olan risklerdir. Bu riskler meydana geldiğinde gelir kesintisine (işsizlik, sakatlık, yaşlılık gibi), gelir azalmasına (yaşlılık) veya giderlerin artmasına (doğum, hastalık vb.) neden olan tehlikelerdir. Bireyleri ve onların özellikle çalışma hayatlarını ve ailelerini ilgilendiren risk türleri şunlardır:

Mesleki Riskler: Mesleki riskler yapılan işle doğrudan bağlantısı olan ve iş kazaları ve meslek hastalıklarından kaynaklanan risklerdir. Çalışanın uğradığı iş kazası veya meslek hastalığı bireylerin sürekli veya geçici olarak gelir kaybına uğrattığı için sosyal güvenlik ve iş güvenliği açılarından risk olarak kabul edilmektedir.

Fizyolojik Riskler: Bireylerin kendi bünyesinde meydana gelen veya başka bir deyişle kendi fizyolojik yapısında meydana gelen ve mesleki riskler dışında kalan risklerdir. Bu riskler hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölümdür. Anılan riskler çalışma gücünü azaltan ya da yok eden riskler olarak literatürde yer almıştır.

Sosyo-Ekonomik Riskler: Toplum, aile ve çalışma hayatında meydana gelen risk türüdür. Bunlar işsizlik ve ailevi yükler olarak ikiye ayrılmaktadır. İşsizlik Sosyal Güvenlik sistemlerine dünyada ve Türkiye'de en son sisteme dahil olan risk türüdür. İşsizlik geçici gelir kaybına yol açtığı için kriz dönemlerinde toplumlarda ağır yaralar açmakta ve artışının sürmesi durumunda toplumsal sorunlara yol açabilmektedir. Aile ödenekleri ise ailenin ek ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan yardımlardır. Özellikle Avrupa'da İkinci Dünya Savaşından sonra doğum oranlarının düşük olması sebebiyle çocuk sahibi olan ailelere yapılan yardımlar örnek gösterilebilmektedir (Kırdar, 2020: 14-16).

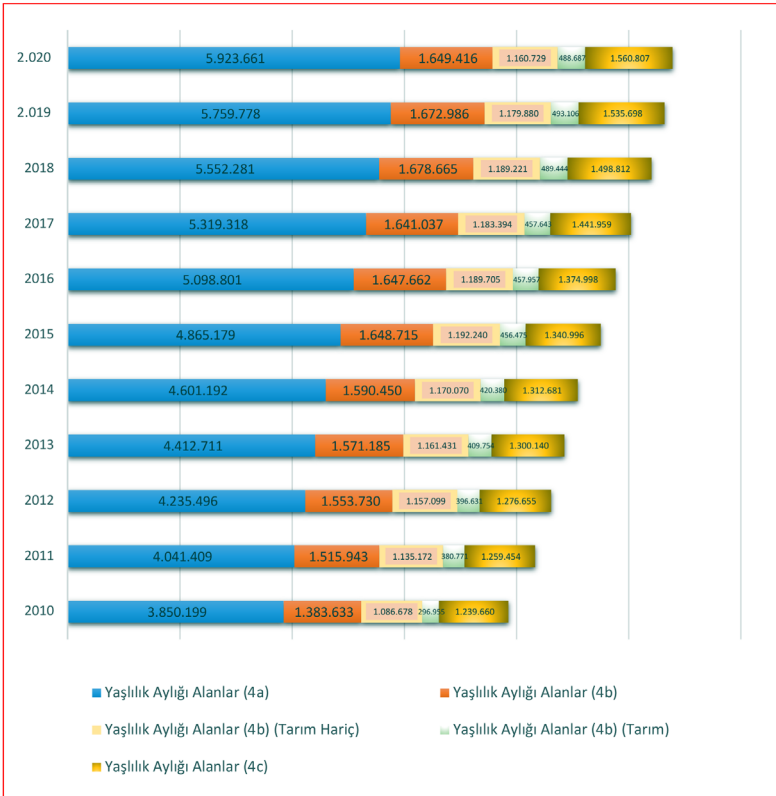
Türk sosyal güvenlik sisteminde sosyal sigortalar içinde yer alan sigorta kolları, kısa ve uzun vadeli sigorta kolları olarak sınıflandırılmaktadır. Uzun vadeli sigorta denilince, yaşlılık, malullük ve ölüm sigortası anlaşılır. Buna karşın, İş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortası kısa vadeli sigorta branşı

sayılmaktadır. Sağlık sigortası alanında genel sağlık sigortası uygulanmaktadır. İşsizlik sigortası ise İŞKUR nezdinde yürütülmektedir (Kırdar, 2020: 102-103).

4. 2010-2020 YILLARI ARALIĞINDA TÜRKİYE’DE SOSYAL GÜVENLİK

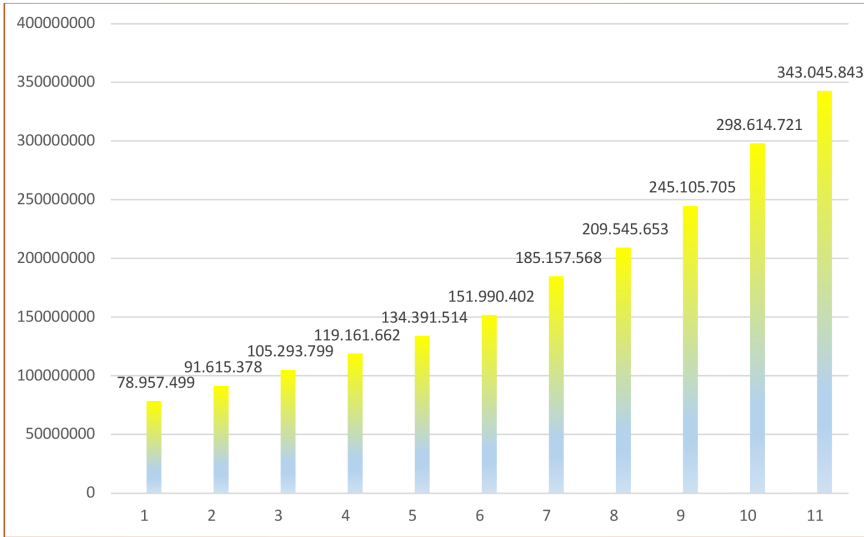
4.1. Yaşlılık Aylığı Alanlar, Toplam Emekli Maaş Ödemeleri, Sağlık Harcamaları

4-I/a’lı sigortalılarda yaşlılık aylığı alanlar 2010 yılında 3.850.199 kişi iken, yaklaşık 2 milyon kişi artarak 2020 yılında 5.923.661 kişiye ulaşmıştır. Bazı yıllarda bir önceki yıla göre düşüş olsa da 4-b ve 4-c’ li grupta da yıllar itibariyle yaşlılık aylığı alan kişi sayısında artış görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Yaşlılık Aylığı Alanlar (Pasif Sigortalılar), (2010-2020), Kişi
Kaynak: SGK Veri Uygulaması verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Sosyal güvenliğin gelecekteki varlığını tehlikeye düşürebilecek sorunların başında yaşlı nüfusun artması karşısında aktif/pasif oranının değişmesi gelmektedir. Aktif/pasif nüfus oranı, bir emekliyi, kaç aktif çalışan sigortalının finanse ettiğini göstermektedir. Bu oranın istenen değeri 7 olarak kabul edilmekte bunun anlamı bir emeklinin maaşı ve sağlık giderlerinin 7 sigortalı çalışan tarafından finanse edilmesi anlamına gelmektedir. Bu oran, ortalama olarak, Avrupa Birliği'nde 4 seviyelerindedir. Türkiye'de bu oran 2013 Yılı verilere göre 1.90 civarındadır. Bu oranın 2'nin altına düşmesi, sosyal güvenlik sisteminin finansal yönden iyi durumda olmadığını bir göstergesi olmaktadır (Bolukçu, 2020:13).

Şekil 2: Toplam Emekli Maaş Ödemeleri, 2010-2020 (Bin TL)

Kaynak: SGK Veri Uygulaması verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 1 de yatay eksen de “1”, 2010 yılını göstermekte “11” ise 2020 yılını göstermektedir. 2010 yılında 78.957.499.000.-TL olan emekli maaş ödemeleri yaklaşık 4 katı artarak 2020 yılında 343.045.843.000.-TL’ye ulaşmıştır. Sosyal güvenliğin toplumun her düzeyinde güçlü bir etkisi vardır. İşçilere ve ailelerine sağlık hizmetlerine erişim ve kısa süreli işsizlik, hastalık veya analık veya malullük veya iş kazası nedeniyle daha uzun süreli gelir kaybına karşı koruma sağlar. Yaşlılara emeklilik yıllarında gelir güvencesi sağlar. Çocuklara verilen eğitim yardımları ile ailelerinin yükü hafifletilmeye çalışılır. İşverenler ve işletmeler

için sosyal güvenlik, istikrarlı çalışma ilişkilerinin ve üretken bir işgücünün korunmasına yardımcı olur. Sosyal güvenlik, sosyal kaynaşmaya ve bir yaşam standartlarını destekleyerek, yapısal ve teknolojik değişimin insanlar üzerindeki etkilerini hafifleterek ve böylece Küreselleşmeye karşı daha olumlu bir yaklaşım (ILO, 2001:2).

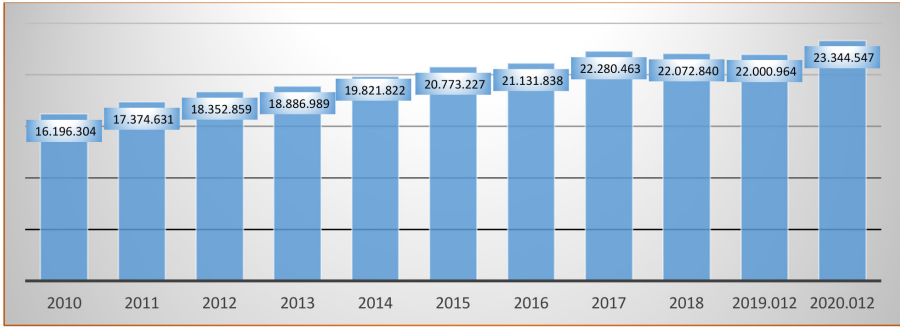
Tablo:1 Sağlık Harcamaları, 2010-2020 (Bin TL)

Gösterge	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Devlet Hastanesi 2. Basamak Fatura Tutarı	-	-	-	-	12.340.270	12.598.117	13.894.172	14.724.847	15.846.098	16.095.717	12.610.076
Devlet Hastanesi 3. Basamak Fatura Tutarı	-	-	-	-	7.218.596	8.107.009	9.542.520	11.408.747	13.201.645	14.276.805	14.440.787
Özel Hastane Fatura Tutarı	-	-	-	-	7.671.542	8.153.544	8.409.883	9.055.398	9.426.962	9.831.592	11.540.879
Üniversite Hastanesi Fatura Tutarı	-	-	-	-	6.944.105	7.459.415	8.205.334	9.354.777	10.792.632	12.134.601	12.223.600
Toplam Müracaat Fatura Tutarı	-	-	-	-	34.174.513	36.318.085	40.051.909	44.543.769	49.267.338	52.338.714	50.815.342

Kaynak: SGK Veri Uygulaması verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Devlet Hastanesi 2 basamak fatura tutarında sadece 2019 yılında 2020 yılına geçildiğinde bir düşüş yaşanmıştır. Devlet Hastanesi 3. basamak fatura tutarlarında yıllar itibariyle artış olmuş ancak, 2019'dan 2020'ye gelindiğinde çok küçük bir artış olmuştur. Üniversite Hastanesi fatura tutarı da devamlı artıyor olmasına rağmen, 2019'dan 2020'ye gelindiğinde oldukça küçük miktarda bir artış olmuştur. Toplam müracaat fatura tutarı ise 2010 yılında 34.174.513.000 TL iken 2020 yılına gelindiğinde 50.815.342.000.- TL'ye yükselmiştir (Tablo 1).

4.2.Aktif ve Pasif Sigortalılar, Aktif Pasif Oranı

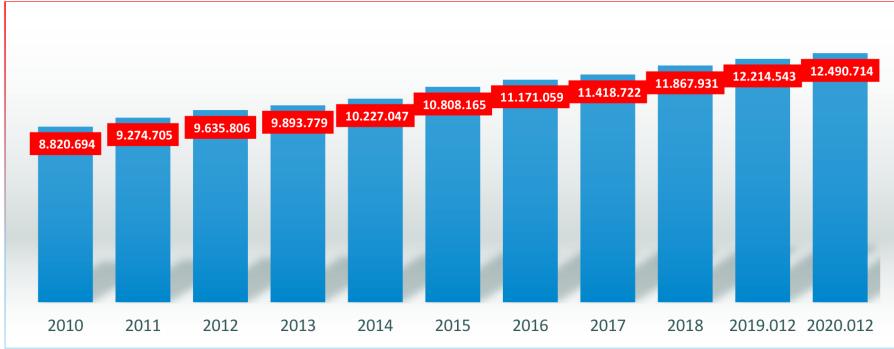
Şekil: 3 Aktif Sigortalılar (2010-2020), Kişi

Kaynak: SGK Veri Uygulaması verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Aktif sigortalılar halen çalışmakta olan, prim ödeyen kişilerdir. Bu kişiler içinde işçiler, memurlar, esnaflar, tüccarlar, çiftçiler ve isteğe bağlı sigortalılar bulunmaktadır. Türkiye'de genç nüfusun yüksekliği ve çalışma çağına gelen nüfusun hızla artması nedeniyle aktif sigortalı sayısı 2018 ve 2019 yıllarında önceki yıllara göre düşüş göstermiş olsa da sürekli olarak artış göstermektedir. 2010 yılında 16.196.304 kişi olan aktif sigortalı sayısı 2020 yılında 23.344.547 kişiye yükselmiştir. Dolayısıyla, her yıl yaklaşık bir milyon kişi aktif sigortalı hayata geçiş yapmaktadır (Şekil: 3).

Türk Sosyal Güvenlik sisteminin finansman açıkları düzenli olarak artmaya devam etmektedir. Bu soruna çözüm getirebilmek için bazı radikal önlemlere ihtiyaç bulunmaktadır. Sistemin gelir kaynaklarının artırılması gerekmektedir.

Bunun yolu da potansiyel genç işgücü potansiyelini kullanarak, aktif sigortalı sayısının artırılması gerekmektedir. Bu artışın aktif/pasif dengesinde önemli bir rol oynadığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Türkiye'nin aktif pasif oranı denge diyebilmesi için genç nüfusunun sisteme gelir getirici yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Başka bir deyişle Türkiye genç nüfusunu istihdama katarak aktif/pasif dengesinin kurulmasında ilerleme sağlanabilir. Sosyal güvenlik kurumunun ortalama gelirleri ortalama harcamalarından çıkarılarak elde edilen sonuç aktüeryal dengeyi oluşturmaktadır. Genç nüfusun istihdama katılarak, aktif sigortalıların sayısının artırılması sayesinde Sosyal Güvenlik sisteminin prim gelirleri artacak ve gelir artışından dolayı aktüel denge sağlanmış olabilecektir (Bolukçu, 2020:19).

Şekil:4 Pasif Sigortalılar (2010-2020), Kişi

Kaynak: SGK Veri Uygulaması verilerine dayanılarak hazırlanmıştır.

Pasif sigortalılar, Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan aylık ve veya gelir alan kişilerdir. Başka bir deyişle pasif sigortalı aktif nüfusun tam tersi olarak çalışmayan kesimi tanımlamak için kullanılmaktadır.

2010 yılında 8.820.694 kişi olan sigortalı sayısı her yıl düzenli bir şekilde artarak 2020 yılında 12.490.714 kişiye ulaşmıştır. 2010-2020 yılları aralığında pasif sigortalı sayısında yıllar itibariyle bir önceki yıla göre pasif sigortalı sayısında düşüş yaşanan herhangi bir yıl olmamıştır (Şekil 4).

Aktif pasif dengesi, aktif / pasif oranının yüksek olmasıyla doğru orantılıdır.

Aktif / pasif oranını teknik olarak tanımlamak gerekirse 1 pasif sigortalının finansal yükünü kaç aktif sigortalının üstlendiğidir. 2020 yılı için bulunan orana göre 1 pasif sigortalının finansal yükü 1,87 aktif sigortalı kişi tarafından karşılanmaktadır (Tablo 2). Uluslararası standartlara göre bir pasif sigortalı başına 4 aktif sigortalı düşmesi gerekmektedir (Işıklı ve Evlice, 2019: 173).

Aktif - pasif dengesini bozan sebeplerden birisi erken emekliliklerdir. Erken emekliliğin neden olduğu bir diğer önemli sorun da aktif/pasif sigortalılar arasındaki dengesizliktir. Bu dengesizliğe bağlı olarak sosyal güvenlik kurumlarının mali yapısı bozulmakta ve sistemin finansmanında sorunlar yaşanmaktadır. Bunun nedeni, aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısına göre çok düşük seviyelerde kalmasıdır. Sosyal güvenlik sistemi mali ayakta kalabilmesi için aktif/pasif sigortalı oranının en az 4 olması gerekmektedir. Bugün AB ülkelerinde 4 sigortalıya 1 emekli, OECD ülkelerinde 6 sigortalıya 1 emekli düşmekte iken, Türkiye’de ise bu oran yaklaşık 2 sigortalıya 1 emekli şeklindedir. AB ülkelerine göre daha fazla emekliyi başarabilen sigortalıdır. Türkiye’deki emekli sayısının fazla olması nedeniyle, aktif sigortalıların AB ülkelerinden daha fazla emekliyi finanse etmek zorunda kalmasıdır.

Aşağıda yer verilen Tablo 2 verilerine göre; aktif / pasif dengesinin istenilen seviyelere giremediği ve bu durumun 4/I (a), 4/I (b) ve 4/I (c) kapsamında çalışmakta olan tüm grup sigortalılar için geçerli olduğu görülmektedir. Aktif-pasif oranındaki bu dengesizliğin devam etmesi ve gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda 2050 yıllarda yaşlı nüfusun yaklaşık 18 milyona ulaşması ile Sosyal Güvenlik sisteminde sıkıntılar artabileceği öngörülmektedir (Küçükşahin, 2022:1114-115).

Tablo:2 Sosyal Güvenlik Kurumu Aktif Pasif Oranı, 2010-2020

Yıl	Aktif / pasif oranı	4/a Aktif / pasif oranı	4/b Aktif / pasif oranı	4/c Aktif / pasif oranı
2010	1,84	2,06	1,67	1,36
2011	1,87	2,15	1,50	1,49
2012	1,90	2,22	1,40	1,53
2013	1,91	2,24	1,30	1,59
2014	1,94	2,29	1,28	1,60
2015	1,92	2,30	1,17	1,63
2016	1,89	2,28	1,11	1,56
2017	1,95	2,33	1,21	1,52
2018	1,86	2,19	1,20	1,48
2019	1,80	2,11	1,15	1,47
2020	1,87	2,22	1,13	1,46

Kaynak: SGK 2021 İstatistik Yıllığı

Sosyal güvenlik sisteminin uzun yıllardır gelirlerinde istenilen seviyeye gelmemesinin altında yatan sebeplerin başında; prim afları, hizmet borçlanmaları, prim borçlarının yeniden yapılandırılması gibi nedenler yer almakta bunlara ilave olarak, işsizlik ve kaçak işgücünün varlığı da sisteminde ciddi bütçe açıklarına sebep olmaktadır (Erol, 2014:51-52).

Öte yandan, vefat eden memur eşten dolayı dul aylığı, vefat etmiş anne ve babadan dolayı çocuğa yetim aylığı, vefat eden çocuk nedeniyle anneye yetim aylığı gibi prim dışı ödemeler, aktif-pasif dengesinin bozulmasının en önemli nedenleri arasında yer almaktadır. Prim ödemelerinin istenilen düzeye ulaşamaması, prim affı, hizmet borçlanmaları, prim borçlarının yeniden yapılandırılması gibi nedenlerin yanı sıra işsizlik ve kaçak işgücü sosyal güvenlik sisteminde ciddi gelir kayıplarına neden olmaktadır (Erol, 2014:51-52).

Aktif - pasif dengesini bozan sebeplerden birisi de kayıt dışı çalışmadır. Bi-

reylerin herhangi bir yasal işte çalışmalarına rağmen, çalışmalarının gün veya Ücret olarak ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına bildirilmemesi veya eksik bildirilmesi Sosyal Güvenlik açısından kayıt dışı istihdam kavramını doğurmaktadır. Türkiye’de tarım, inşaat sektörü, küçük işletmelerde, geçici ve mevsimlik işlerde kayıt dışılık diğer sektör ve işletmelere göre daha fazla olduğu bilinmektedir. Türkiye’de kayıt dışılığı en fazla görüldüğü gruplar ise işsizler, eğitim seviyesi düşük (vasıfsız) işçiler, çocuk işçiler yabancı uyruklu işçiler, emekliler ve serbest çalışanlardır. Kayıt dışı istihdam en fazla 18-25 yaş ve 65 yaş üstü gruplar ile okuma yazma bilmeyenler ve okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyenler de görülmektedir (Erol, 2014: 4).

TÜİK verilerine göre Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranı % 28,7’ dir (TÜİK, 2021). Türkiye’de yapılan güvenlik reform hareketleri, kayıt dışı istihdamın azaltılmasında ve Sosyal Güvenlik Kurumu açıklarının giderilmesinde tam manası ile başarılı olamamıştır. Kayıt dışı istihdamın günümüzde dahi yüksek seviyelerde devam ediyor olması, Sosyal Güvenlik açıklarını arttırdığı için Sosyal Güvenlik Sisteminin geleceğini/sürdürülebilirliğini tehdit eden bir konu olmaya devam etmektedir (Erol, 2014: 48).

4.3. Sosyal Güvenliğin Finansmanı

Günümüzde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK)’ nun gelirleri, büyük ölçüde işçi ve işveren den alınan prim katkılarından elde edilmektedir. Çalışanlar gelecekte başlarına gelmesi muhtemel olan risklere karşı Sosyal Güvenlik sistemine prim ödeyerek kendilerine bir gelecek garantisi sağlamış olmakta üstteki fizyolojik ve sosyal ekonomik Krizlere karşı sosyal güvenliğin şemsiyesi altına girmektedirler. Zira, günümüzde çalışanlar, sosyal güvencelerini tek başlarına kendi birikimleriyle sağlanamayacağını benimsemiş ve güvence sağlama görevini sosyal güvenlik sistemine devretmiş bulunmaktadırlar. Çalışan sigortalılarda, sorumluluk ve toplumsal dayanışma bilinci geliştiren prim ödeme olgusu, her ne kadar çalışanlar için ücretlerinden kesildiği için bir külfet gibi görünse de aslında çalışanın kendisini, ailesini hatta tüm toplumu gelecek güvencesine kavuşturmuş olmaktadır (Küçükşahin, 2022:101-102).

4.3.1. Sosyal Güvenliğin Gelir Kaynakları

4.3.1.1. Primler

Primler, Sosyal Güvenlik sisteminin temel gelir kaynağını oluşturmaktadır. Primler ücret veya gelirler üzerinden ilgili işveren tarafından hesaplanıp kesilerek Sosyal Güvenlik Kurumu hesaplarına yatırılmaktadır. Sosyal Güvenlik primlerini ödemek sigortalılar için zorunludur.

4.3.1.2. Vergiler

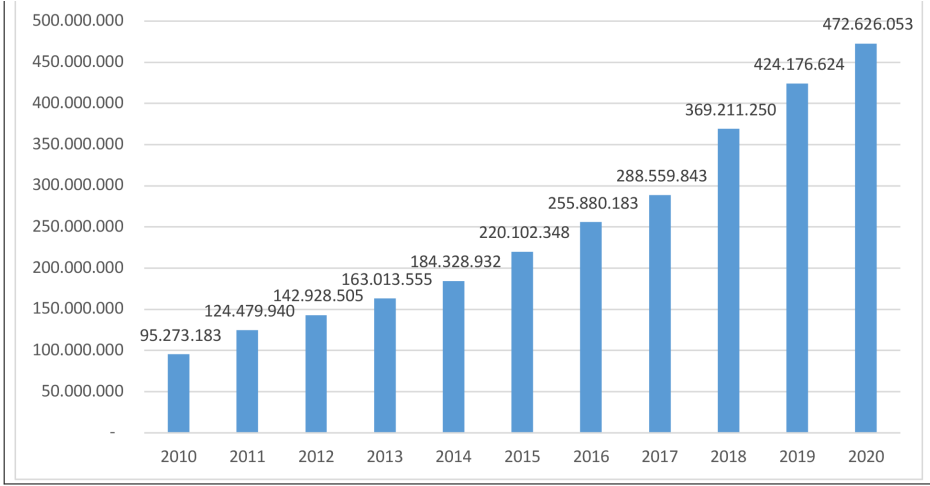
Sosyal güvenliğin finansmanın vergi yoluyla sağlanabilmesi için kapsamlı bir sosyal güvenlik sisteminin kurulması ve tüm nüfusu kapsayacak halde bir sistem oluşturulması gerekmektedir. Vergiler bazı ülkelerde sosyal sigortanın finansmanında önemli bir yere sahiptir. Yeni Zelanda'da sosyal güvenlik sisteminin kurulduğu 1938 yılından bu yana, sistemin tek finansman kaynağı gelir üzerinden alınan vergilerdir. İngiltere, ulusal dayanışma ilkesi çerçevesinde aile yüklerini ve ulusal sağlık sigortasını vergilerle finanse etmektedir. Danimarka ve Norveç'te vergiler, sosyal güvenliğin finansmanında önemli bir yere sahiptir (Yüksel, 2019: 66-67).

4.3.1.3. Devlet Katkısı

Hükümetlerin sosyal güvenliğe dahil olmalarının nedeni, refah dağılımının iyileştirilmesidir. Devlet Katkısı; Sosyal Güvenlik kurumlarının gelirleri giderlerini karşılayamadığı durumda devletten alınan ve harcamaları karşılamak da kullanılan para devlet katkısı olarak adlandırılmaktadır. Sosyal Güvenlik sistemine devlet hazinesinden yapılan transferler ile Sosyal Sigorta'nın tümü veya bir kısmının bazı sigorta kolları için karşılanması anlamına gelmektedir (Kırdar, 2020: 22-26).

Toplumda yaşayan bireyleri, mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik risklerden korumak devletin görevlerinden birisidir. Bu korumanın gerçekleşebilmesi için organize olmuş bir mekanizmanın varlığı gerekmektedir. İşte bu mekanizmaya Sosyal Güvenlik Sistemi adı verilir. Ancak, Sosyal Güvenlik mekanizmasının iyi çalışması için başka bir deyişle her türlü risk karşısında bireyleri adil bir şekilde koruyabilmesi için iyi bir gelir akışının olması gerekir. Zira, sosyal güvenlik

sistemi gelir ve gider akışı olan gider ve elde edilen gelirin transfer edildiği bir ekonomik mekanizmadır. Sosyal güvenlik Hakkı evrensel bir haktır ve bu nedenle bireyler tarafından Sosyal Güvenlik hakkında insana yaraşır bir seviyede kullanılması beklenir. Sosyal Güvenlik hakkını verimli Etkin kullanılmasını sağlayabilmek için doğru ve güçlü finansal kaynaklar bulunmalı bu kaynaklar etkin ve verimli şekilde yönetilmeli ve bu sayede sistemin sürekliliği temin edilmelidir (Öçal ve Boyacıoğlu, 2018: 911).

Şekil:5 SGK Toplam Gelirler (2010-2020), Bin TL

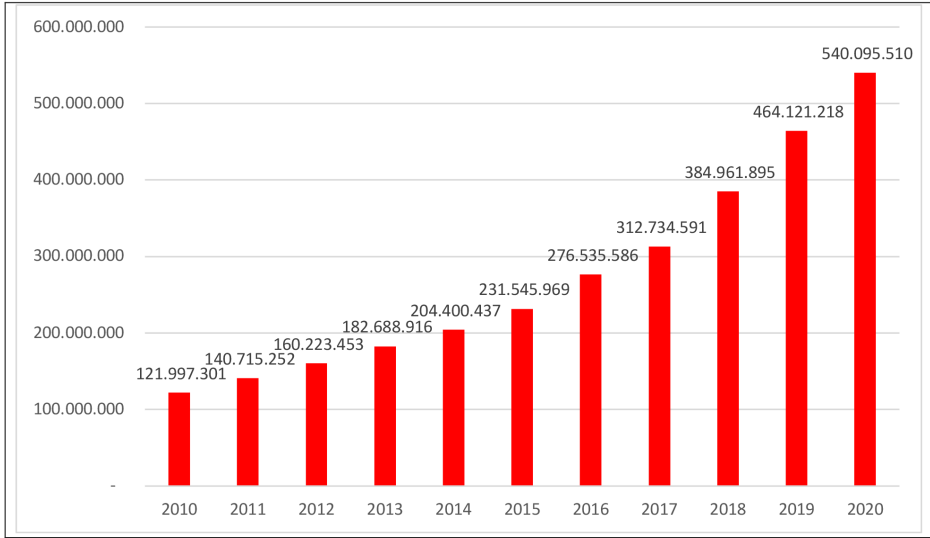
Kaynak: SGK 2021 İstatistik Yıllığı

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun gelirleri 2010 yılında 95.273.183.000-TL iken, düzenli şekilde artarak 2020 yılında 472.626.053.000- liraya ulaşmıştır (Şekil 5).

4.3.2. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Giderleri

Sosyal güvenliğin giderleri/ harcamaları toplumun tamamını ilgilendirdiği için geniş bir yelpazeye sahiptir. Son yıllarda sosyal devlet anlayışındaki gelişmeler, hükümet politikaları ile genel sağlık sigortası kapsamının genişletilmesi, artan genç nüfusun bağımlılığı, yaşlı nüfusun artması ve bunların yanında işsizliğin artışı ile kayıt dışı istihdam ve küresel krizlerden kaynaklı etkilerden dolayı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sosyal güvenliğin harcamalarını her geçen yıl arttırmaktadır (Bolukçu, 2020:15).

Sosyal güvenliğin kapsamını ve çerçevesinin sürekli genişlemesi nedeniyle gider artışları kaçınılmaz olarak devam etmektedir. İş kazaları ve meslek hastalığının önlenmesi, konut ve barınma konusunda bireylerin gereksinimlerinin karşılanması, koruyucu sağlık hizmetlerindeki gelişim, ana çocuk sağlığı ile ilgili yaşanan ilerlemeler, analık sigortasının kapsamının genişletilmesi ve ailenin güçlendirilmesi gibi Sosyal Güvenliğin kapsamına dahil edilen konular nedeniyle harcamaların miktarında sürekli bir artış gözlenmektedir (Bolukçu, 2020:15).

Şekil:6 SGK Toplam Giderler (2010-2020), Bin TL

Kaynak: SGK 2021 İstatistik Yıllığı

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun giderleri ise 2010 yılında 121.997.301.000-TL iken, düzenli şekilde artarak 2020 yılında yaklaşık 5 kat artarak, 540.095.510.000-Türk Lirası'na ulaşmıştır (Şekil 6).

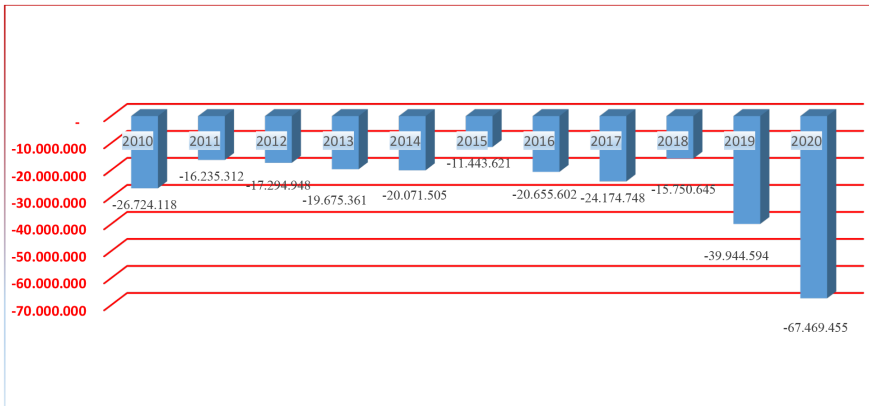
Sosyal güvenlik prim ve kesinti oranlarının yüksek olması sisteminin en büyük sorunudur. Bunun sebebine gelince; Primlerin aşırı yüksek olması sosyal güvenlik rejiminin genel yapısından kaynaklanmaktadır. Sosyal güvenlik sisteminin genel felsefesi açısından primlerin yüksek olmasının üç anlamı vardır. Birincisi, işverenlerin işçileri sigortasız çalıştırarak prim ödeme yüklerinden kurtulmak istemesi; ikincisi olarak, yüksek katkı paylarına rağmen, sigorta, yardımların kapsamı ve

düzeyi de asgari düzeyde sosyal korumaya uygun değildir, sınırlı olmakta ve geride kalmaktadır. Üçüncüsü, düşük kapsamlı ancak yine de sosyal koruma politikasına hizmet eden yardımlara rağmen primlerin daha fazla artırılmaması nedeniyle sosyal güvenlik fonlarında açık oluşmasıdır. Tüm bu unsurlar bir araya geldiğinde Türkiye’de sosyal güvenlik sisteminin kendini yeniden üretmesine olanak kalmamakta ve sistem sürekli açık vermektedir (Sofracı, 2005: 65).

Sosyal güvenlik primlerinin esnekliği sektör ve işletme büyüklüğü bazında hesaplanmalı, prim teşvikleri bu esnekliğe göre kayıtlı istihdamı teşvik edecek şekilde yeniden düzenlenmeli, prim teşvikleri sadeleştirilerek daha anlaşılır ve uygulanabilir hale getirilmelidir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018).

Türkiye’de sosyal sigorta sisteminden yararlananlar genellikle üst gelir gruplarındadır. Alt gelir grubundakiler sosyal güvencesiz çalışmakta ve sosyal sigorta sisteminden emekli bile olamamaktadır. Sosyal güvenlik sisteminde yer alan alt gelir grubundakilerin sisteme prim ödeyebilmeleri için çalışma koşullarına uygun olarak düşük primli özel programlar geliştirilmelidir. Kayıt dışı istihdamın bir başka yönü de SGK’ya bildirilen çalışanların kazanç ve ücretlerinin gerçeğin altında olmasıdır (Arpa ve Kolçak, 2017: 670).

4.3.3. Sosyal Güvenlikte Gelir-Gider Dengesi

Şekil:7 SGK Gelir-Gider Dengesi/Fark (2010-2020), Bin TL

Kaynak: SGK Veri Uygulaması

2010 Yılında -26.724.118.000 TL olan SGK'nın finansman açığı 2011 Yılında -16.235.312.000 TL'ye gerilemiş, 2012,2013,2014 yıllarında artış göstermiş, 2014 yılında -20.071.505.000 TL ye ulaşmış, 2015 yılında 2014 yılına göre yaklaşık yarısı kadar düşmüş ancak 2016 yılında tekrar 2014 yılındakine çok yakın açık verilmiştir. 2017 yılında artış olmuş, 2018 de tekrar açık azalmaya başlamıştır. Ancak 2019 yılında açık artmış ve 39.944.594.000 TL ye yükselmiş, 2020 yılına gelindiğinde ise açık daha da artarak 67.469.455.000 TL ye ulaşmıştır (Şekil 7).

Tablo:3 SGK Bütçe Transferleri, Gelir-Gider Dengesi, Açık Finansmanı (2010-2020). Bin TL

Gösterge	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Bütçe Transferleri	55.244.258	52.772.218	58.728.293	71.263.763	77.335.890	79.038.817	108.073.487	128.182.906	150.530.375	196.797.506	248.846.194
Gelir-Gider Dengesi	-26.724.118	16.235.312	-17.294.948	-19.675.361	-20.071.505	-11.443.621	-20.655.602	24.174.748	15.750.645	39.944.594	67.469.455
Açık Finansmanı	27.069.236	16.509.163	17.249.609	20.348.475	21.269.000	11.947.000	20.244.488	25.019.465	16.261.165	41.480.878	71.979.764

Kaynak: SGK Veri Uygulaması

Sosyal güvenliğin finansman sorunu konusunda dikkat çeken bir başka husus ise 2020 yılındaki finansman açığının yüksekliğidir. 2020 yılında kurum gelirleri 472.626.053.000.-TL iken (Şekil 5), giderleri 540.095.510.000.-TL (Şekil 6) olmuş ve 67.469.455.000.- TL (Tablo 3) ile en yüksek açık gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni ise söz konusu yılda ortaya çıkan Koronavirüs salgını olmuştur. Tüm dünyayı etkileyen COVID-19 salgını ilk kez 2019 yılının Aralık ayının sonlarında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyaya yayılmış, Türkiye'de ise ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Büyük ölçüde can kayıplarına yol açarken finansal açıdan bakıldığında ilaç, malzeme, aşı temini kaynaklı büyük sağlık harcamaları ile bireylerin işe gidememesi nedeniyle çalışıp prim ödeyememesinden dolayı giderler artmış, gelirler düşmüş ve sosyal güvenlik sistemi önemli derecede bütçe açıkları vermiştir. Koronavirüs salgını tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de çalışma hayatı üzerinde etkiler yapmış evden çalışma, tele çalışma, uzaktan çalışma gibi çalışma şekilleri artmıştır. Ancak bu çalışma şekilleri sınırlı kişi ve sektörleri kapsamış, iş-üretim-harcama döngüsü yeterince çalışmadığı için bir çok sektör kriz yaşamış, işverenler ya istihdamı azaltmış veya geçici bir süre iş yerlerini kapatmak zorunda kalmışlardır. Sosyal güvenlik sistemi açısından, olumsuzlukların başında işsizliğin artması ve çalışma hayatına durma noktasına getirmesi sebebiyle işletmelerin gelirleri oldukça önemli ölçüde azalmış olması ve bu sebeplerle Sosyal Güvenlik primlerinin ödenememiş olması gelmektedir. Bireylerin gelir - kazanç kayıplarının telafi edilmesi gerekliliği doğmuştur. Sonuç olarak değişen bu koşullar sosyal güvenliğin finansmanında önemli sıkıntıların doğmasına yol açmıştır. Dolayısıyla yukarıda bahsetmiş olduğumuz büyük rakamlı bütçe açığının COVID-19 salgını ile önemli bir bağlantısı bulunmaktadır. Sosyal güvenliğin finansman sorununu, sisteminin dışına taşımak istersek şunu ifade edebiliriz ki, sosyal güvenlik açıkları sürekli olarak hazineye yapılan yardımlar ile kapatılmak zorunda kalınmakta ve bu durum ülkenin ekonomik dengeleri üzerinde olumsuz tesirler yaratabilmektedir. Ayrıca, diğer önemli bir nokta ise Sosyal Güvenlik sisteminin açıklarını kapatmak istenirken enflasyona sebebiyet verebilen etkilere de neden olunabilmektedir. Ayrıca, olarak, kamunun sürekli olarak Sosyal Güvenlik sisteminin açıklarını kapatmaya çalışmasının, kamunun kendi iç finansman sorunlarına da yol açabileceği hatırdan çıkarılmamalıdır (Küçükşahin, 2022:114-115).

Sosyal güvenlikte Reformlarının amacı mevcut bütçe açıklarını kapatmak olsa da kayıt dışı istihdam işsizlik gibi sorunlar çözülemediği için ve dolayısıyla

prim tahsilatları yeterli olamadığı için finansman sorunları devam etmektedir. Sosyal Güvenlik reformu aktif/pasif dengesinin düzeltilmesi, sigorta kapsamının genişletilmesi ve sonuçta bütçe açıklarının kapatılmasını hedeflemiş olmasına rağmen bu hedefler henüz gerçekleşmiş değildir. Belirtmek gerekir ki, Sosyal Güvenlik mali açıdan zarardadır. Sosyal Güvenlik sisteminin sürdürülebilir olması bu açıkların kapatılmasına bağlı olmakta ve sürekli olarak sistemin hazinenen yapılan transferlerle finanse ediliyor olması sistemin sorgulanmasına yol açmaktadır. Kısacası finans sorunu güvenlik sisteminin en önemli sorunu olmaya devam etmektedir (Kırdar, 2020: 143,131).

4.3.4. Prime Esas Kazanç Miktarları

Türkiye'nin en önemli sorunlarından birisi olan kayıt dışı istihdam, sosyal güvenlikte farklı olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Örneğin, gerçek ücretin bildirilmemesi sigortalının daha düşük yaşlılık aylığı almasına neden olmaktadır. Uygulamada, birçok işçinin gerçekte aldığı ücret ile Kuruma bildirilen ücreti farklı olduğundan ve işçinin aldığı ücretin asgari ücret olarak bildirilmesi fakat aslında asgari ücretin üzerinde ücret aldığından şikâyet edilmektedir. Bu durumda, öncelikle çalışanlar arasında hak kaybı oluşmaktadır. Ayrıca, buna bağlı olarak da işletmeler arasında haksız rekabeti ortaya çıkarabilmektedir. Sosyal Güvenlik sistemine yansıyan diğer önemli yönü ise prim ve vergi açısından kayıplar oluşturduğu için hem sosyal güvenlik sistemine de ekonomiye zarar vermektedir (Ermumcu, 2021:921).

Tablo:4 Prime Esas Kazanç Taban ve Tavan Matrahları, 2010-2020 (TL)

1.01.2010 - 30.06.2010	729,00.-TL	4.738,50.-TL
01.07.2010 - 31.12.2010	760,50.-TL	4.943,40.-TL
01.01.2011 - 30.06.2011	796,50.-TL	5.177,25.-TL
01.07.2011 - 31.12.2011	837,00.-TL	5.440,50.-TL
01.01.2012 - 30.06.2012	886,50.-TL	5.762,40.-TL
01.07.2012 - 31.12.2012	940,50.-TL	6.113,40.-TL
01.01.2013 - 30.06.2013	978,60.-TL	6.360,90.-TL
01.07.2013 - 31.12.2013	1.021,50.-TL	6.639,90.-TL

01.01.2014 - 30.06.2014	1.071,00.-TL	6.961,50.-TL
01.07.2014 - 31.12.2014	1.134,00.-TL	7.371, 00.-TL
01.01.2015 - 30.06.2015	1.201,50.-TL	7.809,90.-TL
01.07.2015 - 31.12.2015	1.273,50.-TL	8.277,90.-TL
01.01.2016 - 31.12.2016	1.647,00.-TL	10.705,50.-TL
01.01.2017 - 31.12.2017	1.777,50.-TL	13.301,40.-TL
01.01.2018 - 31.12.2018	2.029,50.-TL	15.221,40.-TL
01.01.2019 - 31.12.2019	2.558,40.-TL	19.188,00.-TL
01.01.2020 - 31.12.2020	2.943,00.-TL	22.072,50.-TL

Kaynak: Yargı Dünyası, *Prime Esas Kazanç Taban ve Tavan Matrahları*, <https://www.yargidunyasi.com/bilgihavuzu/prime-esas-kazanc-taban-ve-tavan-matrahleri.html>, 29.09.2022.

2010-2020 yılları döneminde prime esas kazanç taban ve tavan matrahlarında sürekli artış olmuştur. 2010 yılı 01.01.2010-30.06.2010 dönemi prime esas kazanç taban matrahı 729.- TL ve prime esas kazanç tavan matrahı ise 4.738,50.-TL olarak belirlenen matrahlar; 01.01.2020 - 31.12.2020 döneminde prime esas kazanç taban matrahı 2.943,00.-TL, tavan matrahı ise 22.072,50.-TL olarak belirlenmiştir (Tablo 4).

Türkiye’de 5510 Sayılı Kanun’un 79 uncu maddesi hükmü gereğince sigortalıların prim ödemesi ve güvenlik kurumunun da bu primlerin tahsili zorunlu tutulmuştur. Primlerin, sigortalılardan adil oranlarda alınması sosyal güvenlik sisteminin sürekliliği açısından önemli noktalardan birisidir. Bu bağlamda adil bir prim tahsilat düzeninin kurulması amacıyla, primlerin sigortalıların “Prime Esas Kazanç”ları üzerinden olması kabul edilmiş bulunmaktadır. Türkiye’de 1950 yılından bu yana sigorta primine esas kazanç üst ve alt sınırları tespit edilmekte ve sigortalılardan bu sınırlar dahilinde prim tahsil edilmektedir. Sosyal Güvenlik Sistemi kapsamında finansmanın sağlanması için prim kesintilerinin yapılabilmesi amacıyla ilk olarak 1950 yılında alt sınır 60.-TL ve üst sınır ise bu tutarın 10 katı olan 600.-TL olarak belirlenmiştir. Ancak, 2000’li yıllara kadar prime

esas kazançların alt ve üst sınırları arasında dalgalanmaların fazla olduğu dikkate alınarak 2004 yılından itibaren alt sınır asgari ücrete eşitlenmiş bulunmaktadır. Türkiye’de 5510 sayılı kanunun 82. maddesine göre alt sınır günlük kazanç; asgari ücretin otuzda biri, üst sınır günlük kazanç ise; alt sınırın 6,5 katı olarak belirlenmiş iken; söz maddenin birinci fıkrasında yer alan “6,5” ibaresi, 24.11.2016 tarihinde çıkarılan 6761 sayılı ‘Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’ un 8. maddesi gereğince “7,5” olarak değiştirilmiş ve 01.01.2017 tarihinden itibaren sigorta Primine Esas Kazanç günlük üst sınırı; alt sınırın 7,5 katı olarak uygulanmıştır (Küçükşahin, 2022:100-101).

01.01.2022- 31.12.2022 tarihleri arasında sigorta Primine Esas Kazanç tutarları:

- Günlük kazanç alt sınırı: 166,80.-TL
- Günlük kazanç üst sınırı: 1.251,00.-TL
- Aylık kazanç alt sınırı: 5.004,00.-TL
- Aylık kazanç üst sınırı: 37.530,00.-TL’dir (Küçükşahin, 2022:100-101).

KAYNAKÇA

- Alper, Y. (2003). *Türkiye’de Sosyal Güvenlik -Sosyal Sigortalar*, Ekin Kitabevi, 4.Baskı, s.3.
- Arpa, A. T. ve Kolçak, M. (2017). “Türkiye ve OECD Ülkelerinde Sosyal Güvenlik Harcamaları”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 3
- Bolukçu, F. (2020). “ Türkiye ’nin Sosyal Güvenlik Harcamalarının Kapsamı ve Finansmanı”, TÜSBAD-Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 2(2), 11-27.
- Ermumcu, S. (2021). “ Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Hizmet Tespitinde Prime Esas Kazançların İspatı”, Çalışma ve Toplum, 2021/2.
- Erol, S.I. (2014). “Türkiye’de Sosyal Güvenlik Sisteminin Sorunları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı”, Kamu-İş; C:13, S:3/2014 37.
- ILO, (2001). Facts on Social Security, International Labour Organization (ILO).
- Işıklı, E.İ. ve Evlice, E. (2019). “ Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Aktif/Pasif Sigortalı Dengesinin İncelenmesi”, Toplum Bilimleri Dergisi, 25: 169-189.
- Karabayır, İ. (2019). ILO Temel Sosyal Güvenlik Standartları Kapsamında Aile Yardım-

- larının Türk Sosyal Güvenlik Sistemine Entegrasyonu: AB Karşılaştırmalı Öneriler, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kırdar, E. (2020). Sosyal Güvenlik Uzmanları ve Akademisyenlerin Bakış Açılıarı İle Türkiye'deki Sosyal Güvenlik Sistemi Üzerine Nitel Bir Araştırma, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sakarya.
- Küçükşahin, D. (2022). Türkiye'de Kadın İstihdamının Sosyal Güvenlik Kurumu Prim Gelirlerine Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz, T.C Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Öçal, M ve Boyacıoğlu, N. (2018). "Sosyal Güvenlik Hizmetlerinin Finansman Yöntemleri: Türkiye'de ve Dünyada Sosyal Güvenliğin Finansmanına Kısa Bir Bakış", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt.10 Sayı. 26, ss.920-933.
- SGK, Veri Uygulaması, <https://veri.sgk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 20.09.2022. SGK, (2021). İstatistik Yıllığı, <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-e7500eb1cb4/>, Erişim Tarihi: 23.09.2022.
- Sofracı, İ.E. (2005). "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Harcamalarının Analizi", Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 59.
- SSA, (2022). Historical Background And Development Of Social Security <https://www.ssa.gov/history/briefhistory3.html>, Erişim Tarihi: 07.10.2022.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- TÜİK, (2021). İşgücü İstatistikleri, <https://www.tuik.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 19.10.2022.
- Yargı Dünyası, Prime Esas Kazanç Taban ve Tavan Matrahları, <https://www.yargidunyasi.com/bilgihavuzu/prime-esas-kazanc-taban-ve-tavan-matrah-lari.html>, 29.09.2022.
- Yüksel, Ö. (2019). Türkiye'de İşsizlikle Mücadelede Sosyal Güvenlik Uygulamaları: Bartın İli Sosyal Güvenlik Kurumu Örneği, T.C. Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bartın
- Zunluoğlu, A. (2014). Sosyal Güvenlik Reformu Bağlamında Sosyal Güvenlik Kurumu'nun Yönetimine, Yapısına ve Aktüeryal Duruma Yönelik Değerlendirmeler, Turgut Özal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

5. Bölüm

ADİYAMAN ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN ÖNLİSANS MUHASEBE EĞİTİMİNDEN BEKLENTİLERİ*

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KARAHAN

Adıyaman Üniversitesi

ORCID: 0000-0003-4370-2240

akarahan@adiyaman.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmeler, küreselleşmenin, rekabetin ve bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmelerin yaşandığı bir dünyada faaliyet göstermektedirler. Bir işletmenin amaçlarını etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirebilmesi için başarılı bir yönetime ihtiyacı vardır. Giderek büyüyen ve bünyeleri karmaşık hale gelen işletmelerde muhasebe bilgi sisteminde üretilen bilgiler başarılı bir yönetim için zorunludur. Bu nedenle işletmelerin muhasebe bölümlerinde istihdam edilecek muhasebe elemanlarının önemi giderek artmaktadır.

Muhasebe, bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgüt faaliyetleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artış veya azalışları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve üretilen bilgileri çıkar gruplarına ileten bir bilgi sistemidir. Muhasebe bilgi sisteminin esas amacı, yöneticilerin karar almalarına olanak sağlayacak bilgileri sunmaktır. Bu sistemin başarısı, sunulan bilgilerin doğruluğu, güvenilirliği ve zamanlamasıyla ilgili olduğu kadar bilgiyi üreten muhasebe elemanlarının nitelikleriyle de

* Bu kitap bölümü 18.10.2017-20.10.2017 tarihleri arasında Antalya’da düzenlenen Uluslararası Mesleki Bilimler Sempozyumu’nda tam metin bildiri olarak sunulmuş ve sempozyum tam metin kitabında yayımlanmıştır.

ilgilidir.

Araştırmanın amacı, Adıyaman Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin ön lisans muhasebe eğitiminden beklentilerini ortaya koymak ve ders içeriklerinde işletmelerin beklentileri doğrultusunda gerekli değişikliklerin yapılarak nitelikli muhasebe meslek elemanlarının yetiştirilmesini sağlamaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

İşletme sahipleri veya yöneticilerinin aldıkları kararlar sonucunda yapılan uygulamalar, işletmenin kontrolündeki varlıklar ile bu varlıkların elde edilmesinde kullanılan kaynaklarda bir takım değişmelere yol açar. İşletme sahipleri bu değişimleri sürekli izlemek ve saptamak isterler. İşletmelerde bu görevi muhasebe bölümü yerine getirmektedir (Yükçü, 2014:19). Muhasebe, bir örgütün kaynaklarının oluşumunu, bu kaynakların kullanılma biçimini, örgütün faaliyetleri sonucunda bu kaynaklarda meydana gelen artma veya azalmaları ve örgütün finansal açıdan durumunu açıklayan bilgileri üreten ve bunları ilgili kişi ve kuruluşlara ileten bir bilgi sistemidir (Sevilengül, 2016:3). Muhasebe terimi, işletme faaliyetlerinde yönetime yardımcı olmak üzere verilen işlenmesini kullanımını kapsamaktadır (Burgess, 2004:145).

Muhasebe, işletmelerin mali durumu ile faaliyet sonuçlarının incelenmesine ve yorumlanmasına olanak verecek biçimde işletme faaliyetlerine ilişkin kayıtların tutulması ile ilgilenmektedir. Tamamen veya kısmen malî karakterde ve para ile ifade edilebilen işlemlere ait anlamlı ve güvenilir bilgileri sağlayacak biçimde verilerin ilgili kaynaklardan toplanmasına, doğruluklarının saptanmasına, kaydedilmesine, tasnif edilmesine, raporlar halinde sunulmasına, analiz ve yorumlanmasına muhasebe denir (Yalkın, 2001: 1)

Muhasebe işletmelerin karar alma süreçlerinde önemli bir role sahiptir. Dolayısıyla bilginin ve bilgi sisteminin önemi büyüktür. Bu bağlamda işletmelerin de muhasebe bilgi sistemlerini çok iyi kurmaları gerekir. Özellikle geçmişe sağlıklı, eksiksiz ve doğru bilgilerin sunulması, eş zamanlı olarak geleceğe doğru planların hazırlanması hususunda muhasebe doğru ve etkin karar alma sürecinde anahtar rol oynar. Farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, muhasebe firmaların hali hazırda faaliyette bulunduğu ortamla ilgili bilgiler sunarken, bunun yanında gelecekle ilgili

kararlar alınmasını, olası fırsatların değerlendirilmesini de sağlar. Fakat tüm bilim dallarında gözlemlendiği gibi, muhasebe bilimi ve mesleğinde de önemli değişimler yaşanmaktadır. Muhasebe eğitimi de bu koşullardan etkilenmekte ve eğitimin değişen koşullara uyum sağlaması ihtiyacı doğmaktadır (Kızıl vd., 2014: 78).

Teknolojinin giderek gelişmesinin her alanda olduğu gibi muhasebe eğitimine de yansımaları olmuş ve eğitimde teknolojinin kullanılması zorunlu hale gelmiştir. Fakültelerde ve meslek yüksekokullarında öğrencilere teknolojik becerilerin kazandırılması ve meslekte başarıyı sağlama adına özellikle uygulamaya yönelik derslerde teknolojik eğitim çok önemlidir. Derslerde bilgisayar donanım ve yazılımları ile internet, muhasebe yazılımları aktif olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle eğitimin kalitesi, muhasebe eğitiminde diğer disiplinlerden yararlanma, gelişmekte olan bilgi teknolojilerini en iyi şekilde kullanma ve gelişen teknoloji ile elde edilen bilgilerin öğrenciler tarafından uygulanabilirliğinin gözlemlenmesi muhasebe eğitiminde çok büyük öneme sahiptir (Kızıl vd., 2014:79).

Muhasebe eğitiminden beklenti, öğrencilerin dinamik bir alan olan ve çevresinden etkilenen muhasebe mesleğinin gerektirdiği bilgi ve beceriye sahip olmalarıdır. Üniversiteler bu beklentinin hangi düzeyde bir eğitimle gerçekleşeceğini belirleyip, ders programlarını ve ders içeriklerini gözden geçirerek bir standart oluşturmaya çalışmalıdır. Ders program ve içerikleri işletme ve çevresindeki değişimlere ayak uyduramamaktadır. Çünkü iş dünyası yapısı gereği değişimlere eğitim alanından daha hızlı tepki gösterebilmekte ve eğitim ise bu değişimleri programlarına kolayca yansıtamamaktadır (Zaif ve Ayanoğlu, 2007:118). Etkin muhasebe eğitiminden söz edebilmek için öğrenme ve öğretme süreçleri içerisinde, bilgi aktarmanın yanı sıra, öğrenmenin gerçekleştiğinin bir göstergesi olan bilgileri kullanabilme yeteneğinin de geliştirilmesi sağlanmalıdır (Zaif ve Karapınar, 2002: 111).

Literatürde muhasebe eğitiminden beklentilerin ortaya konulduğu pek çok çalışma mevcuttur. Ünal (2013) çalışmasında bankacılık sektörünün muhasebe eğitiminden beklentilerini araştırmış ve muhasebe grubu derslerinin önemlilik durumlarını bankalar ve bankacılar açısından araştırmıştır.

Yardımcıoğlu ve Günay (2017) çalışmalarında üniversitelerde verilen muhasebe eğitiminin iş piyasası ile etkileşimini araştırmışlardır. Alkan (2015) İzmir’de yaptığı çalışmada işletmelerin ön lisans muhasebe eğitiminden beklentilerini araştırmış ve temel muhasebe konularında paydaş beklentilerinin ön lisans muha-

sebe programlarında verilen eğitimle genellikle karşılandığını tespit etmiştir.

Koçyiğit vd., (2016) çalışmalarında sağlık sektörünün muhasebe eğitiminden beklentilerini araştırmışlar ve Tekdüzen Hesap Planı'nın sağlık sektörünün ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde geliştirilmesi gerektiği, öğrencilere sağlık sektöründe de staj imkanı sunulması ve ders içeriklerinin sağlık sektörüyle işbirliğine gidilerek belirlenmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Erol vd., (2016) lisans düzeyinde muhasebe eğitiminin iş dünyasının beklentileri doğrultusunda yapılandırılması isimli çalışmalarında en çok eksikliğin tespit edildiği muhasebe meslek mevzuatı ve meslek bilgisi konularını da içeren Mesleki Uygulama adı altında bir dersin müfredata konulması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Çürük ve Doğan (2001) çalışmalarında muhasebe eğitiminin işletmelerin taleplerini karşılama düzeyini araştırmışlar ve muhasebe ders içeriklerinin belirlenmesinde üniversite sanayi işbirliğine vurgu yapmışlardır.

Kutlu (2010) çalışmasında muhasebe eğitiminin nitelikli muhasebecilerin yetiştirilebilmesi için yeterli olup olmadığını araştırmıştır. Yıldız (2017) ise araştırmasında muhasebe meslek mensuplarının meslek yüksekokulu muhasebe programı öğrencilerinden beklentilerini incelemiş ve meslek mensuplarının istihdam edebilecekleri mezunlarda bilgi ve tecrübeden çok, güvenilir, işini seven, çalışkan ve sorumluluk sahibi, yeniliklere ve öğrenmeye açık olma gibi niteliklere öncelik verdiklerini tespit etmiştir.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Adıyaman Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren işletmelerin ön lisans muhasebe eğitiminden beklentilerini ortaya koymaktır.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırma Adıyaman Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren işletmeleri kapsamaktadır. İşletme bünyesinde bir muhasebe bölümü bulunan ve işletmenin muhasebe işlemlerinin bu bölümde yürütüldüğü 35 işletme anket uygulamasına katılmıştır.

Muhasebe yetkililerine uygulanan anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik hazırlanan sorular vardır. İkinci bölümde ise işletmelerin ön lisans muhasebe eğitiminden beklentilerini ölçmeye yönelik olarak 5'li likert ölçeğine göre hazırlanmış 36 adet soru bulunmaktadır. Anket verileri IBMSPSS STATISTICS 20 programı ile analiz edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Metodu

Bu araştırmada anket tekniği kullanılmıştır. Anket, literatürde geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş ölçeklerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Anket formu iki ana bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların ön lisans muhasebe eğitiminden beklentilerini tespit etmeye yönelik 36 adet soru bulunmaktadır. Bu sorular Alkan'ın (2015) çalışmasından esinlenerek oluşturulmuştur.

3.4. Araştırmanın Bulguları ve Analizi

Çalışmanın bu bölümünde anket tekniği ile elde edilen veriler analiz edilmiştir.

3.4.1. Demografik Verilerin Analizi

Tablo 1: Demografik Özellikler

Cinsiyet	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Kadın	6	17,1
Erkek	29	82,9
Yaş	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
30-39	14	40,0
40-49	14	40,0
50-59	7	20,0

Medeni Durum	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Evli	41	78,8
Bekâr	11	21,2
Eğitim	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Lisans	27	77,1
Yüksek Lisans	8	22,9
Mesleki Unvan	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Serbest Muhasebeci Mali Müşavir	35	100,0
Yeminli Mali Müşavir	0	0,0
İşletmenin Faaliyet Alanı	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Sanayi İşletmesi	17	48,6
Hizmet İşletmesi	4	11,4
Ticaret İşletmesi	14	40,0
Sektör	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Gıda	13	37,1
Tekstil	16	45,7
İnşaat	3	8,6
Kimya	2	5,7
Otomotiv	1	2,9
İşletmedeki Pozisyonu	Kişi Sayısı (N)	Yüzde (%)
Bölüm Müdürü	27	77,1
Bölüm Müdür Yardımcısı	8	22,9

Tablo 2: İşletmelerin Temel Muhasebe Konularındaki Beklentileri

Temel Muhasebe Konuları	Sanayi İşletmesi		Hizmet İşletmesi		Ticaret İşletmesi	
	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor
Temel muhasebe kavramlarını bilmelidir.	29,4	70,6	0	100	21,4	78,6
Tek düzen hesap planını kullanmalıdır.	35,3	58,8	0	100	35,7	64,3
Yevmiye fişlerini tanımalı ve fiş kayıtlarını yapmalıdır.	29,4	70,6	0	100	14,3	85,7
Ticari belgeleri tanımalı ve sınıflandırabilmelidir.	29,4	76,6	0	100	14,3	85,7
Bilanço düzenleyebilmelidir.	70,6	17,6	0	75,0	35,7	57,1
Gelir tablosu düzenleyebilmelidir.	64,7	17,6	0	75,0	42,9	50,0
Meslek hukukuna hâkim olmalıdır.	52,9	11,8	25,0	50,0	50,0	14,3
Muhasebe standartları hakkında yeterli bilgiye sahip olmalıdır.	35,3	17,6	25,0	25,0	21,4	7,1

İşletmelerin faaliyet alanlarına göre temel muhasebe konularıyla ilgili sorulara verdikleri yanıtların ortalamalarına bakıldığında, beklentilerin öğrencilerin bu konulara vakıf olmaları yönünde olduğu görülmektedir. Bölümümüzde 1. Sınıfta okutulan Genel Muhasebe dersi ve 2. sınıfta okutulan Bilgisayarlı Muhasebe dersleri içeriğinde bu konular yer almaktadır. 4 yarıyıl boyunca verilen hukuk derslerinde öğrencilerin meslek hukukunu öğrenmeleri hedeflenmektedir. Bölümümüz ders kataloğunda Muhasebe Standartları dersi yer almamaktadır. Standartlardan Genel Muhasebe dersi içerisinde yüzeysel olarak bahsedilmektedir. İşletmelerin ön lisans muhasebe mezunu öğrencilerden muhasebe standartları ile ilgili beklentileri de çok yüksek değildir.

Tablo 3: Yasal Yükümlülükler Konularındaki Beklentiler

Yasal Yükümlülükler	Sanayi İşletmesi		Hizmet İşletmesi		Ticaret İşletmesi	
	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Ücret bordrosu düzenleyebilmelidir.	64,7	17,6	0,0	75,0	57,1	28,6
Aylık sigorta primleri bildirdesini düzenleyebilmelidir.	70,6	17,6	0,0	100,0	28,6	57,1
BA/BS formlarını düzenleyebilmelidir.	52,9	23,5	0,0	75,0	28,6	28,6
Muhtasar beyanname düzenleyebilmelidir.	58,8	41,2	25,0	75,0	28,6	57,1
Gelir vergisi beyanamesi düzenleyebilmelidir.	58,8	23,5	0,0	75,0	21,4	57,1
Kurumlar vergisi beyanamesi düzenleyebilmelidir.	52,9	29,4	50,0	25,0	27,1	50,0
KDV beyanamesi düzenleyebilmelidir.	52,9	41,2	0,0	75,0	24,3	57,1
E-Fatura düzenleyebilmelidir.	52,9	35,3	25,0	75,0	42,9	28,6
E-Defter kullanabilmelidir.	47,1	35,3	0,0	75,0	40,0	34,3

Her üç işletme türünde de katılımcıların tamamının ön lisans muhasebe mezunlarının ücret bordrosu düzenleyebilmeleri gerektiği konusundaki beklentileri yüksektir. Genel muhasebe ve maliyet muhasebesi derslerinin içeriklerinde ücret bordrosu düzenleme konusu yer almaktadır. Mezunların aylık sigorta primleri bildirdesini düzenleyebilmeleri gerektiği konusundaki beklenti de oldukça yüksektir. Sanayi işletmelerinde katılımcıların %88,2'si, hizmet işletmelerinde katılımcıların tamamı ve ticaret işletmelerinde katılımcıların %85,7'si öğrencilerin aylık sigorta primleri bildirdesini düzenleyebilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu konuya ders içeriklerimizde yer verilmektedir. Ticaret işletmeleri dışında diğer iki işletme türünde mezunların mal ve hizmet alım ve satımlarına ilişkin

bildirim formu düzenleyebilmeleri konusundaki beklenti yüksektir. Ticaret işletmelerinde ise mezunların BA/BS formlarını düzenleyebilmeleri gerektiğini belirtenlerin oranı %57,2'de kalmıştır. Ders içeriklerimizde bu konu yer almaktadır. Öğrencilerin bu konuda donanımlı olarak mezun olabilmeleri için ders içeriklerine gerekli ilaveler yapılacaktır.

Beyanname, hukuki bir varlığın yetkili makamlara yazılı bir şekilde bildirilen belgedir. Beyannameler, muhasebenin devlet ile olan ilişkilerine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Katılımcıların muhtasar beyanname, gelir vergisi beyannamesi, kurumlar vergisi beyannamesi ve KDV beyannamesi düzenleme konularındaki beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan sanayi işletmeleri ile hizmet işletmelerinin tamamı mezunların muhtasar beyanname düzenleyebilmesi gerektiğini belirtirken, ticaret işletmelerinde bu oran %85,7'dir. Sanayi işletmelerinde katılımcıların %82,3'ü mezunların gelir vergisi beyannamesi düzenleyebilmesini isterken, bu oran hizmet işletmelerinde %75, ticaret işletmelerinde ise %78,5 olarak belirlenmiştir. Kurumlar vergisi beyannamesi ile KDV beyannamesi düzenleme konularındaki beklentiler de genel olarak yüksektir. Beyanname düzenleme konusu ders içeriklerinde yer almaktadır. Öğrenciler yaz stajı uygulaması ile beyanname düzenleme konusunda pratik yapabilmektedirler.

Araştırmaya katılan işletmelerdeki muhasebe yetkilileri ön lisans muhasebe mezunlarının E-defter kullanabilmelerini ve E-fatura düzenleyebilmelerini istemektedirler. Sanayi işletmelerindeki

katılımcıların %88,2'si mezunların E-fatura düzenleyebilmesini isterken, %82,4'ü E-defter kullanabilmelerini istemektedir. Hizmet işletmelerindeki katılımcıların tamamı mezunların E-fatura düzenleyebilmesini isterken, %75'i E-defter kullanabilmelerini istemektedir. Ticaret işletmelerindeki katılımcıların ise %71,5'i mezunların E-fatura düzenleyebilmesini isterken, %74,3'ü E-defter kullanabilmelerini istemektedir. Ders içeriklerimizde E-defter kullanımı ve E-fatura düzenlenmesi konuları yer almamaktadır. İşletmelerin beklentileri doğrultusunda ders içeriklerine bu konular eklenecektir.

Tablo 4: Uzmanlık Muhasebeleri Konularındaki Beklentiler

Uzmanlık Muhasebeleri	Sanayi İşletmesi		Hizmet İşletmesi		Ticaret İşletmesi	
	Katılıyorrum	Kesinlikle Katılıyorrum	Katılıyorrum	Kesinlikle Katılıyorrum	Katılıyorrum	Kesinlikle Katılıyorrum
Maliyet hesaplarını kullanabilmelidir.	52,9	23,5	15,0	75,0	21,4	51,4
Maliyet sistemlerini tanıyabilmelidir.	41,2	48,8	15,0	75,0	35,7	54,3
İnşaat muhasebesi kayıtlarını yapabilmelidir.	10,8	11,8	25,0	50,0	42,9	14,3
Dış ticaret mevzuatını bilmeli ve yurt dışı alım satımlara ilişkin muhasebe kayıtlarını yapabilmelidir.	64,7	17,6	25,0	50,0	50,0	21,4

Araştırmaya katılan işletmelerdeki muhasebe yetkililerinin ön lisans muhasebe mezunlarının maliyet hesaplarını kullanabilmeleri ve maliyet sistemlerini tanıyabilmeleri konularındaki beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilere bu konular maliyet muhasebesi dersi içeriğinde anlatılmaktadır. Hizmet işletmelerinde inşaat muhasebesi kayıtlarının yapılması konusundaki beklenti yüksekken, öğrencilerin bu konuda donanımlı olması beklentisi ticaret işletmelerinde %57,2 iken, sanayi işletmelerinde %22,6'dır. Ders müfredatımızda inşaat muhasebesi dersi yer almaktadır. Mezunların dış ticaret mevzuatı ve yurt dışı alım satımlara ilişkin muhasebe kayıtları konusunda yeterli bilgiye sahip olmaları gerektiği konusunda beklenti de yüksektir. Öğrencilerimiz müfredatımızda yer alan dış ticaret mevzuatı ve muhasebe işlemleri isimli dersi alarak bu konuda donanımlı bir şekilde mezun olmaktadır.

Tablo 5: Dönem Sonu İşlemleri Konularındaki Beklentiler

Dönem Sonu İşlemleri	Sanayi İşletmesi		Hizmet İşletmesi		Ticaret İşletmesi	
	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Amortisman hesaplayabilmelidir.	70,0	21,8	25,0	75,0	38,6	52,9
Değer düşüklükleri için karşılık ayırabilmelidir.	52,9	25,6	50,0	50,0	28,6	52,6
Amortisman kaydı yapabilmelidir.	64,7	29,4	25,0	75,0	42,9	50,0
Döviz kuru işlemlerini yapabilmelidir.	47,1	35,3	25,0	75,0	50,0	28,6
İşletmenin banka işlemlerini takip edebilmelidir.	41,2	58,8	0,0	100,0	14,3	85,7
Faiz, vade farkı hesaplayabilmelidir.	35,3	50,8	15,0	75,0	14,3	85,7

İşletmelerin dönem sonu işlemleri konularındaki beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bölümümüzde ilgili derslerin içeriğinde bu konularda verilen eğitim beklentileri karşılayacak düzeydedir. Dört yarıyıl boyunca almış oldukları Genel Muhasebe, Dönem Sonu Muhasebe İşlemleri, Ticari Matematik ve Finansal Yönetim dersleri ile öğrencilerimiz bu konularda donanımlı olarak mezun olmaktadır.

Tablo 6: Finans Sektörü Konusundaki Beklentiler

Dönem Sonu İşlemleri	Sanayi İşletmesi		Hizmet İşletmesi		Ticaret İşletmesi	
	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Kesinlikle Katılıyor
Sermaye piyasası hakkında bilgi sahibi olmalıdır.	23,5	5,9	0,0	25,0	14,3	0,0
Borsa İstanbul'u takip etmelidir.	29,4	7,6	25,0	15,2	21,4	7,1
Menkul kıymetleri (Hisse senedi, tahvil, bono) tanımalıdır.	52,9	35,3	0,0	75,0	64,3	21,4
Çek, senet düzenleme kurallarını bilmelidir.	23,5	52,9	0,0	100,0	21,4	71,4

Araştırmaya katılan işletmelerin muhasebe yetkililerinin, ön lisans muhasebe mezunlarının finans sektörü konusunda bilgi sahibi olmaları yönündeki beklentileri düşüktür. Mezunların sermaye piyasası hakkında bilgi sahibi olmasını isteyen katılımcıların oranı sanayi işletmeleri için %29,4, hizmet işletmeleri için %25 ve ticaret işletmeleri içinise %14,3'tür. Mezunların Borsa İstanbul'u takip etmeleri de beklenmemektedir. Mezunların menkul kıymetleri tanımaları ve çek senet düzenleme kurallarını bilmeleri yönündeki beklentiler ise yüksektir. Ders içeriklerimiz incelendiğinde öğrencilerimize finans sektörü konusundaki temel bilgiler Finansal Yönetim dersinde verilmektedir. Menkul kıymetler hakkında bilgi ve bu menkul kıymetlerin alım satım işlemlerinin muhasebeleştirilmesi ile çek, senet düzenleme kuralları ile muhasebeleştirme işlemleri Genel Muhasebe dersinin içeriğinde yer almaktadır.

Tablo 7: Mesleki Sorumluluk ve Etik Konusundaki Beklentiler

Dönem Sonu İşlemleri	Sanayi İşletmesi		Hizmet İşletmesi		Ticaret İşletmesi	
	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Çalışma saatlerine uymalıdır.	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0
Mesleki sırları saklayacak etik algıya sahip olmalıdır.	41,2	58,8	0,0	100,0	21,4	78,6
Mesleki bilgi kullanımında bağımsız olmalıdır.	23,5	76,5	50,0	50,0	0,0	100,0
Mesleki sorumluluklarını yerine getirirken dürüst olmalıdır.	0,0	100,0	0,0	100,0	0,0	100,0
Mesleki mevzuatı takip etmelidir.	23,5	61,2	50,0	50,0	35,7	57,1

Araştırmaya katılan işletmelerin muhasebe yetkililerinin, ön lisans muhasebe mezunlarından mesleki sorumluluk ve etik konusundaki beklentileri oldukça yüksektir. Katılımcıların tamamı mezunların çalışma saatlerine uymalarını beklemekte, mesleki sorumluluklarını yerine getirirken dürüst olmalarını ve mesleki bilgi kullanımında bağımsız olmalarını istemektedir. Ön lisans muhasebe mezunlarının mesleki mevzuatı takip etmesi gerektiğini düşünen katılımcıların oranı sanayi işletmeleri için %84,7, hizmet işletmeleri için %100 ve ticaret işletmeleri için ise %92,8'dir. Ders içeriğimizde Meslek Etiği dersi yer almamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada Adıyaman Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet gösteren işletmelerin Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı mezunlarından beklentileri ve verilen eğitimin bu beklentiyi karşılama düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcıların temel muhasebe, yasal yükümlülükler, uzmanlık muhasebeleri, dönem sonu muhasebe işlemleri, finans sektörü ve mesleki sorumluluk ve etik konularındaki beklentileri tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları katılımcıların muhasebe standartları hakkında yeterli bilgiye sahip olma dışında temel muhasebe konularındaki beklentilerinin yüksek olduğunu ve verilen eğitimin bu beklentiyi karşılayacak düzeyde olduğunu göstermiştir. Ön lisans muhasebe mezunlarının muhasebe standartları hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları beklenmemektedir. Ders kataloğunda Muhasebe Standartları dersi yer almamakta, bu konuda sadece Genel Muhasebe dersi içeriğinde yüzeysel olarak bahsedilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar mezunların ücret bordrosu düzenleme, aylık sigorta bildirgesi düzenleme, mal ve hizmet alımlarına ilişkin bildirim formlarını düzenleme ve çeşitli beyannameleri düzenleme konularında yeterli beceriye sahip olmalarını beklemektedirler. Mal ve hizmet alımlarına ilişkin bildirim formlarının düzenlenmesi hariç, diğer konularda verilen eğitim beklentileri karşılayacak düzeydedir. Katılımcılar ayrıca mezunların E-fatura düzenleyebilmelerini ve E-defter kullanabilmelerini beklemektedir. Bu konularda ders müfredatımızda yer almamaktadır. İşletmelerin yasal yükümlülükler konularındaki beklentilerini tamamıyla karşılayacak şekilde ders içeriklerine gerekli ilaveler yapılacaktır.

Katılımcıların ön lisans muhasebe mezunlarının maliyet hesaplarını kullanabilmeleri ve maliyet sistemlerini tanıyabilmeleri konularındaki beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Öğrenciler bu konularda donanımlı olarak mezun olmaktadır. Ayrıca ders müfredatımızda İnşaat Muhasebesi ve Dış Ticaret İşlemleri Muhasebesi dersleri yer almakta ve öğrenciler bu konularda yeterli eğitimi almaktadırlar.

Katılımcıların dönem sonu işlemleri konularındaki beklentilerinin yüksek olduğu görülmektedir. Bölümümüzde ilgili derslerin içeriğinde bu konularda verilen eğitim beklentileri karşılayacak düzeydedir. Araştırmaya katılan işletmelerin

muhasebe yetkililerinin, ön lisans muhasebe mezunlarının finans sektörü konusunda bilgi sahibi olmaları yönündeki beklentileri ise düşüktür. Öğrencilerimize finans sektörü ve finansal sistem hakkında temel düzeyde eğitim verilmektedir. Mezunların menkul kıymetleri tanınmaları ve çek senet düzenleme kurallarını bilmeleri yönündeki beklentiler ise yüksektir. Bu konularda da öğrenciler işletmelerin beklentilerini karşılayacak düzeyde eğitim almaktadırlar.

Araştırmanın önemli sonuçlarından biri de işletmelerin, ön lisans muhasebe mezunlarından mesleki sorumluluk ve etik konusundaki beklentilerinin oldukça yüksek olmasıdır. Ders kataloğumuzda Meslek Etiği dersi yer almamaktadır. İşletmelerin beklentileri doğrultusunda gerekli düzenlemenin yapılarak meslek etiği dersinin ders kataloğuna eklenmesi gerekmektedir.

İşletmelerin verimli bir şekilde çalışmaları ve yaşamlarını devam ettirmeleri sağlıklı işleyen bir muhasebe sistemine bağlıdır. Yöneticiler ancak etkin bir muhasebe sistemi sayesinde doğru kararlar alabilirler. Etkin bir muhasebe sisteminin ön koşulu ise nitelikli muhasebe elemanlarıdır. Bu anlamda muhasebe eğitiminden beklenen öğrencilere muhasebe mesleğinin gerektirdiği bilginin ve tecrübenin kazandırılmasıdır. Ön lisans muhasebe programlarında okutulan derslerin işletmelerin beklentileri doğrultusunda güncellenmesi hem sektörün ihtiyaç duyduğu muhasebe elemanlarının yetiştirilmesine katkı sağlayacak hem de mezunlarımızın istihdam olanağını artıracaktır.

KAYNAKÇA

- Alkan, G., (2015), İşletmelerin Önlisans Muhasebe Eğitiminden Beklentileri: İzmir’de Bir Araştırma, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, 17 (1):137-158.
- Burgess, C., (2004), “Planning For The Centralization of Accounting in Chain Hotels, Tourism and Hospitality Planning & Development,” 1 (2):145-156.
- Çürük, T., Doğan, Z., (2001), “Muhasebe Eğitiminin İşletmelerin Taleplerini Karşılama Düzeyi: Türkiye Örneği,” ODTÜ Gelişme Dergisi, 28 (3-4):281-310.
- Erol vd., (2016), “Lisans Düzeyinde Muhasebe Eğitiminin İş Dünyasının Beklentileri Doğrultusunda Yapılandırılması: Ampirik Bir Çalışma,” Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 11 (2):139-155.
- Kızıl vd., (2014), “Bilgi Teknolojileri ve Bilgisayar Kullanımının Öğrencilerin Muhasebe Dersindeki Başarısına Etkisi,” Alphanumeric Journal, 2 (2):78-79.

- Koçyiğit vd., (2016), Sağlık Sektörünün Muhasebe Eğitiminden Beklentileri ve Ankara Kamu Hastaneleri Uygulaması,” Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 12 (45):537-554.
- Sevilengül, O., (2016), *Genel Muhasebe*, Gazi Kitabevi, Ankara, ss:3.
- Ünal, O., Bankacılık Sektörünün Muhasebe Eğitiminden Beklentileri,” İşletme Araştırmaları Dergisi, 5 (3):210-225.
- Yalkın, Y.K., (2001), *Genel Muhasebe İlkeler Uygulamalar*, Turhan Kitabevi, Ankara, ss:1.
- Yardımcıoğlu, M., Günay, Y., (2017), “İş Piyasası Muhasebe Eğitimi Etkileşiminin İncelenmesi: Kahramanmaraş Örneği,” İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi, 2 (4):110-133.
- Yıldız, G., (2017), “Muhasebe Meslek Mensuplarının Meslek Yüksekokulu Muhasebe Programı Öğrencilerinden Beklentileri: Kayseri İlinde Bir Araştırma”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (73): 169- 184.
- Yükçü, S., (2014), *Genel Muhasebe*, Altın Nokta Yayınevi, İzmir, ss:19.
- Zaif, F., Ayanoğlu, Y., (2007), “Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye’de Bir İnceleme,” Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (1):118. Zaif, F., Karapınar, A., (2004), Muhasebe Eğitiminde Değişim İhtiyacı, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, 4 (3):111-134.